

Původ jazyka-mluvy

Elmar Holenstein

◆ bytový seminář, česky | německy, vznik: 28. 11. 1988

◆ private seminar, Czech | German, origin: 28. 11. 1988

Původ jazyka-mluvy [1988]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1988-11-28 Elmar Holenstein – Původ jazyka-mluvy (1) [LVH123VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Ich möchte herzlich danken für die Einladung und für die Gelegenheit...* Já nejdřív děkuji za pozvání a za možnost se s vámi setkat a poznat vás. *Und sehr vieles, was ich vortragen werde, ist inspiriert von Überlegungen, die vor mehr als 50 Jahren hier in Prag angestellt wurden, im Cercle Linguistique de Prague.* Mnoho z toho, o čem budu povídat, je vlastně inspirováno tím, co se odehrálo tady ještě před válkou v lingvistickém kroužku.

Mein Spezialgebiet in der philosophischen Forschung ist die Sprache, und ich muss sagen, dass ich dabei mehr von Linguisten gelernt habe als von den eigentlichen Sprachphilosophen. Mým oborem filosofickým je hlavně řeč a musím říci, že jsem se toho víc naučil od lingvistů než od filosofů. *Und mir scheint, dass es eben heute so ist, dass nicht nur die Philosophen denken, sondern dass auch sehr viele Wissenschaftler, und gerade die revolutionären Wissenschaftler, philosophisch denken.* A myslím si, že bychom si měli vždycky uvědomit, že nemyslí jenom filosofové, ale také vědci, zejména tito zásadně pracující, základně pracující vědci různých oborů.

Gut, aber jetzt zum Thema. Ich möchte sprechen oder eine Einführung geben in einige sprachphilosophische Probleme anhand des Themas des Sprachursprungs. A teď k tomu tématu. Chtěl bych hovořit o některých filosofických problémech souvisejících především s tou otázkou původu řeči. *Zuerst werde ich etwas sagen über verschiedene Theorien über den Ursprung der Sprache.* Nejdříve vám něco řeknu o různých teoriích o řeči. *Zuerst einige vorwissenschaftliche Anekdoten über den Ursprung der Sprache...* Nejdříve některé takové jako polovědecké anekdoty ...*und dann einige wissenschaftliche, zum Teil aber nur pseudowissenschaftliche Theorien über den Ursprung der Sprache aus der Philosophie zwischen dem 18. und dem frühen 20. Jahrhundert.* ...a potom takový malý přehled vědeckých nebo, jak uvidíte, pseudovědeckých koncepcí z doby od 18. až do začátku 20. století. *Und dann zum Schluss werde ich als drittes vorstellen eine aktuelle Theorie über den Ursprung der Sprache von einem Neurologen vorgebracht.* A nakonec vám tady ukážu moderní koncepci, která pochází od neurologa. *Das wird der erste Teil sein, und dann der zweite Teil wird sein eine Abhebung der menschlichen Sprache von den Tiersprachen.* To patří všechno do té první části a potom v té druhé části se budu zabývat tím odlišením toho, čemu se říká řeč zvířat od řeči specificky lidské. *Also jetzt zuerst über den Ursprung der Sprache und zuerst über die Anekdoten.* Tak nejdříve k tomu počátku řeči a začneme anekdotami.

Die älteste Anekdote aus unserem europäischen Kulturkreis stammt vom griechischen Geschichtsschreiber Herodot. Nejstarší anekdota týkající se našeho tématu se najde u řeckého historiografa Hérodota. *Und Herodot berichtet über einen ägyptischen Pharao aus dem siebten vorchristlichen Jahrhundert, der das älteste Volk der Welt herausfinden wollte über die natürliche Sprache.* Hérodotos nám podává zprávu o jakémsi egyptském faraonovi Psammetikovi ze sedmého století před Kristem, který se pokoušel odhalit prvky přirozené řeči lidí. *Der Pharao ließ zwei neugeborene Kinder in einer einsamen Hütte isolieren und er verbot ihrem Betreuer in der Gegenwart der Kinder zu sprechen.* Tento panovník nechal dvě novorozeňata v osamělé chatrči izolovat a zakázal těm, kdo se o ty dvě děti starali, v jejich přítomnosti říci byt jen jediné slovo. *Das erste Wort, das dann die Kinder spontan äußerten, und zwar mehrmals, lautete: Bekos.* První slovo, které děti samy spontánně vyslovily, a sice několikrát, znělo Bekos.

Was ist es? Počkej, to...

Hejdánek: Co to bylo?

Jiný hlas: To oni nevěděli, řekli Bekos a jedno to opakovalo po druhém. To tam není. *Nachforschungen ergaben, dass Bekos ein phrygisches Wort für Brot sei.* A když začali zkoumat, co to vlastně znamená, tak výsledkem zkoumání bylo, že Bekos je frygické slovo pro chléb. *Die Kinder bekamen nur Ziegenmilch als Nahrung und hatten offenbar Lust nach Brot.* Děti dostávaly jen kozí mléko a z těch zvuků, které vydávaly, bylo zřejmé, že se dožadovaly chleba. *Aus diesem Befund schloss der Pharao, dass Phrygisch die*

Ursprache der Menschheit gewesen sei und dass die Phryger das älteste Volk der Erde seien und nicht die Ägypter, wie er bis jetzt ethnozentrisch oder chauvinistisch angenommen hatte. Faraon z toho vyvodil několik závěrů. Zaprvé, protože to slovo Bekos bylo frygické, tak to znamená, že frygická řeč nebo frygičtina, v té době již mrtvá řeč Přední Asie, že je prařečí a prajazykem lidstva a že tedy Frygové jsou nejstarší lid na Zemi, nikoliv tedy Egypťané, jak se faraon podobně jako všichni ostatní do té doby domníval.

Was kann man aus dieser schönen legendären Geschichte lernen? Co se můžeme naučit z téhle hezké historiky? Meint dreierlei. Erstens nahm der Pharao offenbar an, dass die Sprache eine Naturgabe ist. Co se z toho vlastně můžeme naučit? Tak trojí. Především faraon zjevně předpokládal, že řeč je přírodním darem.

Jiný hlas: – eine Naturgabe, die aber aus gesellschaftlichen Gründen nicht mehr in der ursprünglichen Form geäußert wird.

Hejdánek: Je to dar přírody, který se však už nevyskytuje ze společenských důvodů v té původní formě.

Jiný hlas: Das Zweite ist die Annahme des Pharao, dass die Frage nach der Ursprache empirisch zu entscheiden ist.

Hejdánek: Za druhé tam vidíme, že faraon předpokládal, že otázka po prajazyku může být rozhodnuta empiricky.

Jiný hlas: Und der Pharao und seine Mitarbeiter hatten offenbar eine ganz wissenschaftliche Einstellung zur Natur.

Hejdánek: Faraon i jeho pomocníci zjevně měli zcela vědecký přístup k přírodě.

Jiný hlas: Sie verstanden es, die Natur so zu behandeln, dass sie auf ganz bestimmte Fragen eine Antwort geben sollte.

Hejdánek: Prostě předpokládali, že mohou přírodě klást otázky, dobře promyšlené, a v takovém případě příroda na to řádně odpoví.

Jiný hlas: Das heißt, diese wissenschaftliche Einstellung, die viele Wissenschaftstheoretiker heute als typisch europäisch und neuzeitlich bezeichnen, hat schon einen Vorläufer in Ägypten.

Hejdánek: No a tak vidíme, že ten vědecký přístup, o kterém jsme předpokládali, že je typicky evropský a moderní, tak že se vyskytuje už u starých Egypťanů.

Jiný hlas: Das Dritte, was man lernen kann, ist die Bereitschaft des Pharao, experimentelle Ergebnisse anzuerkennen, die den eigenen nationalen Interessen und dem eigenen Ethnozentrismus widersprechen.

Hejdánek: No a to třetí, to zvlášť zajímavé, je připravenost faraonova uznat výsledky tohoto experimentu, i když vlastně se dostaly do rozporu s vlastními národními zájmy a s kulturním etnocentrismem. To jest Egypťanů, kteří si mysleli, že oni jsou pupek světa.

Jiný hlas: Dieser dritte Punkt ist besonders eindrucklich, wenn man die späteren Theorien über den Ursprung der Sprache sich ansieht.

Hejdánek: Tento třetí bod je zvlášť pozoruhodný, když jej srovnáme s těmi pozdějšími teoriemi.

Jiný hlas: Über zweitausend Jahre später nach diesem Pharao, im sechzehnten christlichen Jahrhundert, verfocht ein niederländischer Gelehrter die These, dass Deutsch die erste Sprache gewesen sei. Und man muss wissen, dass damals im sechzehnten Jahrhundert noch nicht zwischen Niederländisch und Deutsch unterschieden worden ist.

Hejdánek: O dva tisíce let později, v šestnáctém křesťanském století, zastával jeden holandský učenec ve své době názor, že holandština a němčina, které tenkrát ještě nebyly rozděleny jako dva jazyky, tedy že dohromady ještě pořád představovaly němčinu, nebo jak se říkalo teutonštinu, tak že ta teutonština je prvním jazykem na této zemi.

Jiný hlas: Was war seine Überlegung?

Hejdánek: Jak uvažoval?

Jiný hlas: Nach seiner Meinung wurde die Sprache dem Menschen von Gott gegeben.

Hejdánek: Podle jeho mínění byl jazyk dán lidem Bohem.

Jiný hlas: *Also musste die erste Sprache eine vollkommene Sprache gewesen sein.*

Hejdánek: A proto první jazyk musel být dokonalým jazykem.

Jiný hlas: *Nun lässt sich zeigen, dass Deutsch eine vollkommene Sprache ist.*

Hejdánek: No a nyní lze prokázat, že právě němčina je dokonalým jazykem.

Jiný hlas: *Also ist Deutsch die Sprache gewesen, die Adam von Gott gelernt hat.*

Hejdánek: A proto němčina nebo *teutonština* je právě tou řečí, tím jazykem, kterého se dostalo darem Adamovi od Boha.

Jiný hlas: *Und seine These verteidigte dieser deutsch-niederländische Gelehrte nicht mit einer naturwissenschaftlichen Erklärung, sondern mit einer geschichtlichen Erklärung.*

Hejdánek: Tuto svou tezi zdůvodňoval onen holandsko-německý učenec nikoliv vysvětlením přírodovědným, ale historickým.

Jiný hlas: *Er glaubte, dass die Vorfahren der Deutschen nicht am Turmbau von Babel teilgenommen haben und darum noch die Ursprache bewahrt haben.*

Hejdánek: On vyvozoval nebo věřil, že ti lidé, kteří jako původně mluvili tou německou řečí, že se neúčastnili stavění babylonské věže, a tak si zachovali onu původní, ten původní jazyk.

Jiný hlas: *Aber dieser Gelehrte war nicht sehr konsequent. Er schrieb nämlich seinen Namen und seine Bücher nicht Deutsch, sondern Lateinisch. Sein Name war Johannes Goropius Becanus.*

Hejdánek: No ale tento učenec sám nebyl dost důsledný, protože nejen své knihy, ale dokonce i své jméno psal nikoliv německy, nýbrž latinsky. Jmenoval se *Johannes Goropius Becanus*.

Jiný hlas: *Wir lachen heute über diese These des Becanus, aber noch Leibniz, ein sehr großer Philosoph und ein ausgezeichnete Sprachkenner, vertrat ebenfalls die Meinung, dass das Deutsche mehr Natürliches bewahrt hat als andere Sprachen.*

Hejdánek: My se tomu dnes smějeme, ale ještě Leibniz, nejen velký filosof, ale také učený znalec jazyků nebo řečí, zastával mínění, že němčina si zachovala více přirozeného, a tedy *adamického*, než jiné řeči.

Jiný hlas: *Aber auch Leibniz war inkonsequent. Er schrieb lieber Lateinisch und Französisch als Deutsch.*

Hejdánek: Ale ovšem také Leibniz byl nedůsledný a psal raději latinsky nebo francouzsky spíše než německy.

Jiný hlas: *Von all diesen vielen Spekulationen, die man noch in der europäischen Neuzeit finden kann, ist mir persönlich die sympathischste die Ansicht eines Schweden aus dem siebzehnten Jahrhundert.*

Hejdánek: Ze všech četných spekulací tohoto typu, kterými bychom se mohli pobavit z doby onoho evropského novověku, je mně osobně nejsympatičtější názor jednoho Švéda ze sedmnáctého století.

Jiný hlas: *Nach der Meinung dieses Schweden sprach Gott schwedisch, Adam...*

Hejdánek: Podle mínění tohoto Švéda mluvil Bůh švédsky, Adam dánsky a had francouzsky.

Jiný hlas: *Na fein, danke. Nach der Meinung dieses Schweden, der hieß Andreas Kempe, sprach Gott schwedisch, Adam dänisch und die Schlange französisch.*

Hejdánek: No fajn, díky. Podle názoru tohoto Švéda, který se jmenoval Andreas Kempe, mluvil Bůh švédsky, Adam dánsky a had francouzsky.

Jiný hlas: *Merkwürdig ist aber, dass er von der Eva nichts schreibt, von deren weiblichen Nachkommen wir wissen, dass sie beim Spracherwerb ihren männlichen Geschwistern im Durchschnitt immer ein paar Wochen voraus sind.*

Hejdánek: Kupodivu se vůbec nezmiňuje o Evě, o jejížž ženských potomcích jsme mezitím zjistili, že v užívání jazyka svým mužským sourozencům průměrně o několik týdnů jsou napřed, proti nim že jsou napřed, je předcházejí. V osvojování jazyka, jo.

Jiný hlas: To je Andreas Kempe, jo?

Hejdánek: Andreas Kempe.

Jiný hlas: *Unbekannt.*

Takovýmto historkami bychom se mohli jakkoli dlouho bavit, ale ono to k ničemu moc nevede, a tak se rád chápu příležitosti, abych řekl ještě jinou anekdotu, která se týká vědecké fáze toho bádání o původu

řeči.

Jiný hlas: *Diese neue Anekdote betrifft die wissenschaftliche Phase der Erforschung des Sprachursprungs. 1886 waren es nämlich hundert Jahre, seit die Pariser Société de Linguistique in ihren Statuten verboten hat, dass man in ihren Sitzungen über den Ursprung der Sprache Vorträge hält.*

Hejdánek: Tato anekdota je zcela nová, v roce 1986, tedy před dvěma roky, to bylo sto let...

Jiný hlas: Sto let předtím...

Hejdánek: Ne, 1986.

Jiný hlas: Jo, moment, promiň, aha, správně.

Hejdánek: Čili 1886 to bylo sto let, co pařížská společnost pro lingvistiku přímo statutárně zakázala, aby na jejích zasedáních byly přednášeny přednášky o původu jazyka.

Jiný hlas: Byly nebo nebyly? Aby zakázala, aby byly, jo, dobře.

Hejdánek: Čili nařídila, aby nebyly. Ano.

Jiný hlas: *Es heißt dort in den Statuten: La Société n'admet aucune communication concernant l'origine du langage.*

Hejdánek: Přímou ve statutu to je, to přečtu francouzsky: *La Société n'admet aucune communication concernant l'origine du langage.* Společnost nepřipouští žádné sdělení týkající se původu jazyka.

Jiný hlas: *Warum kam es zu diesem Verbot? Nicht wegen dieser vorwissenschaftlichen Anekdoten, sondern wegen gewisser angeblich wissenschaftlicher Theorien des Sprachursprungs im 18. und 19. Jahrhundert, die überhaupt nicht dem Stand der Forschung in der Linguistik, wie er damals schon erreicht war, entsprachen. Die Theorien über den Ursprung der Sprache aus dem 18. und 19. Jahrhundert kann man etwas spöttisch zusammenfassen unter den Titeln Pu-pu, Wau-wau und Ding-dang Theorie.*

Hejdánek: Ty všelijaké teorie, které se vyskytovaly v těch dvou stoletích 18. a 19., lze poněkud zesměšňovat nebo ironizovat, že jsou trojího druhu, totiž jedna je *pu-pu*, druhá *vau-vau* a třetí *ding-dong*.

Jiný hlas: *Zuerst die Pu-pu Theorie.*

Hejdánek: Nejdřív ta *pu-pu* teorie.

Jiný hlas: *Man war der Meinung, dass jede Wahrnehmung mit einer motorischen Artikulation stark gefühlhafter Art verbunden ist.*

Hejdánek: Mělo se za to, že každý pocit je silně spjat s jakýmsi pohybem tělesnými, to zjednoduším pro mluvení.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Durch Pu-pu man will einen Einfluss ausüben auf den Partner.

Hejdánek: Jo, v rámci toho *pu-pu* jde o pokus mít jakýsi vliv, vykonávat jakýsi vliv na partnera.

Jiný hlas: *Nach der Wau-wau Theorie beruht die Sprache auf der Nachahmung von Lauten, die man hört.*

Hejdánek: Podle té *vau-vau* teorie se vychází z jakýchsi zvuků nebo šelestů, které...

Jiný hlas: Slyší.

Hejdánek: Jo, které slyší ten druhý od toho prvního.

Jiný hlas: *Der Hund macht Wau-wau und darum wird er Wau-wau genannt. Das war die Idee.*

To je zřejmě nějaký zvuk. *Vau-vau*, to je to, co ten pes dělá.

Hejdánek: *Vau-vau*, to je to, co ten pes dělá.

Jiný hlas: Tedy jako *haf haf* bychom mohli říci. Čili je to ta *vau-vau*, to je *haf haf* teorie. Že udělá nějaký zvuk, který ten druhý dešifruje jako sdělující něco.

Jiný hlas: *Und die dritte Theorie, die Ding-dang Theorie, ist eine Abwandlung der Wau-wau Theorie.*

Hejdánek: A ta třetí, ta *ding-dong* teorie, je jenom jistá úprava té druhé, *haf haf* teorie.

Jiný hlas: *Ihr liegt die Annahme zugrunde, dass gewisse Wahrnehmungen, zum Beispiel visuelle Wahrnehmung, verbunden sind mit Lautwahrnehmungen, synästhetisch.*

Hejdánek: Tato teorie předpokládá, že určité vizuální vnemy jsou synesteticky spjaté s vnemy auditivními, sluchovými.

Jiný hlas: *Das heißt, die gewissen visuellen Wahrnehmungen werden mit den lautlichen Ausdrücken bezeichnet, die mit ihnen assoziiert sind.*

Hejdánek: To znamená, ty určité vizuální vjemy jsou označovány těmi zvukovými výrazy, které s nimi jsou asociovány, že jsou dodatečně asociovány s těmi zvuky, které je doprovázejí, když někdo na ně chce poukázat.

Jiný hlas: *Die Schwäche dieser drei Theorien liegt darin, dass sie nicht erklären, was typisch ist für die menschliche Sprache und was die menschliche Sprache von der Tiersprache unterscheidet.*

Hejdánek: Slabost těchto všech hypotéz spočívá v tom, že vůbec nevysvětlují ani si nevšímají toho, čím se lidská mluva nebo řeč základně odlišuje od toho, čemu se říká řeč zvířat.

Jiný hlas: *Lautennachahmen kann auch manches Tier.*

Hejdánek: Napodobovat zvuky dovede ledakteré zvíře.

Jiný hlas: *Was aber neu ist bei Menschenkindern, ist, dass sie nicht nur gehörte Laute nachahmen, sondern diese Sequenzen von Lauten spontan ändern.*

Hejdánek: Co je zcela nové u lidských dětí, je, že nejenom napodobují slyšené zvuky, ale že jejich jednotlivé sekvence jsou schopny třeba hravě, ze hry, vyměňovat, zaměňovat, přehazovat a jaksi představovat ty jejich sekvence.

Jiný hlas: *Ja. Von Tieren kann man nie hören, was man von kleinen Kindern hören kann, dass sie Lautsequenzen, die sie vernehmen, dass sie die spontan abwandeln. Zum Beispiel Laute innerhalb ein und derselben Sequenz umstellen.*

Hejdánek: U papoušků nikdy nemůžeme slyšet to, co slyšíme od dětí, totiž že vytvářejí nová slova tím, že zaměňují slabiky nebo hlásky, a to spontánně, že si takto hrají s jazykem.

Jiný hlas: *Von deutschsprachigen Kindern hat man zum Beispiel gehört, dass sie, wenn sie das Wort Papeterie vernehmen, das abwandeln in Pepaterie, einfach des Spieles wegen. Oder auf das Wort Waschlappen reagieren sie mit Laschwappen.*

Hejdánek: Tak u německých dětí například můžeme slyšet, že když slyší slovo *Papeterie*, tak že si z toho dělají, ale ne omylem, nýbrž hravě si z toho dělají *Pepaterie*. Nebo místo *Waschlappen* tak říkají *Laschwappen*. Dále v češtině by se našlo něco, já si vzpomínám na revolver a levorver, ale to je spíš nešikovnost. Je něco takového, co by vás napadlo, prostě že si lidé s tím hrají, ty děti.

Jiný hlas: *Und ja, nun komme ich zu einigen typischen Eigenschaften der menschlichen Sprache.*

Hejdánek: Nyní přicházíme k některým typickým znakům lidské řeči.

Jiný hlas: *Das Erste, was einem auffällt bei Menschen, ist eben die Spontaneität, mit der sie die Sprache lernen.*

Hejdánek: Tak to první, co je tady třeba zdůraznit, je jakási spontaneita, s níž se lidé, respektive malé děti, jazyku učí.

Jiný hlas: *Das zeigt sich zum Beispiel auch, als man versucht hat, den Schimpansen eine Sprache beizubringen. Oder wenn man versucht, irgendwelchen Tieren irgendwelche Zeichen beizubringen. Die lernen die Zeichen, wenn sie sie überhaupt nur lernen, nur mit sehr viel Drill, während Kinder die Sprache mit großer Freude lernen.*

Hejdánek: To například se ukázalo, když se konaly pokusy naučit nějakým způsobem...

--- (1988-11-28 Elmar Holenstein – Původ jazyka-mluvy (1) [LVH123VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...v důsledku veličanského drilu, kdežto u malých dětí vidíme takovou neobyčejnou lehkost a spontaneitu, jak do toho jazyka vnikají.

Die zweite Eigenschaft, die ich kurz vorstellen möchte, ist etwas schwieriger vielleicht darzustellen. Ich habe für sie das Stichwort Kategorialität gewählt.

Tím druhým znakem je něco, co je podstatně komplikovanější. Já jsem to nazval *kategorialnost*.

Um dieses Wort zu verstehen, muss man wissen, dass es in der Psychologie und in der Linguistik in einem besonderen Sinn gebraucht wird.

Abychom věděli, o co jde, musíme si uvědomit, že to znamená něco speciálního právě v lingvistice a v

teorii řeči.

Man unterscheidet hier zwischen kategorialer und kontinuierlicher Wahrnehmung.

Rozlišuje se tedy mezi – a teď na to dávejte prosím vás pozor – mezi kategoriálním a kontinuálním vnímáním.

Nach der Auffassung, die viele Philosophen so vor einem halben Jahrhundert vertreten haben, ist die vorsprachliche Erfahrung der Welt amorph, nicht gegliedert. Alles geht kontinuierlich ineinander über.

Na rozdíl od toho, o čem byli přesvědčeni ještě myslitelé před půl stoletím, ukázalo se, že předjazykový způsob vnímání světa je *amorfní* a...

Hejdánek: Nebo naopak, tohle si mysleli před padesáti lety?

Jiný hlas: *Ja, das begann vor 50 Jahren oder noch vor 50 Jahren war es nicht...*

Vor 50 Jahren war das die vorherrschende Meinung. So von Leuten wie Sapir und Whorf und so.

Hejdánek: Já jsem to špatně přeložil, musíme si to ujasnit.

Jiný hlas: Tedy před půl stoletím se převážně vědci domnívali, že předjazykové vnímání světa je *amorfní* a jaksi nedostatečně strukturované.

Und diese Annahme war nicht orientiert an phänomenologischen Beobachtungen, sondern an physikalischen Theorien.

A toto mínění se zakládalo nikoliv na *fenomenologických* pozorováních, ale na fyzikálních teoriích.

Zum Beispiel die optischen Wellen, die unseren Farbwahrnehmungen zugrunde liegen, die gehen alle kontinuierlich ineinander über.

Tak třeba při optických vjemech, tak ty popudy vnější, to jest vlnová délka, tak ty přecházejí *kontinuálně* od těch kratších vlnových délek k těm dlouhým, nejsou tam žádné prudké přechody, tam je možno prostě jít zcela *kontinuálně* ke stále delším a delším, nebo od delších zase ke stále kratším a kratším.

Aber auf der Ebene der Wahrnehmung, der subjektiven Wahrnehmung, ist das Bild ziemlich kompliziert bei den Farben. Zum Teil gehen die Farben kontinuierlich ineinander über, zum Teil sind sie aber voneinander diskret, diskontinuierlich verschieden, oder wie man eben sagt, kategorial verschieden. Zum Beispiel Rot und Grün schließen sich aus und es gibt keinen kontinuierlichen Übergang zwischen Rot und Grün.

Tedy to, co jsem teď řekl předtím, platí fyzikálně. Ale při vnímání je tomu úplně jinak, mnohem komplikovaněji. Tam nejde o žádné *kontinuální* změny, nýbrž naopak o prudké přechody nebo ostré přechody, které nějaký čas ty *kontinuální* změny spadají furt pod jeden vjem a najednou ten vjem se úplně odliší. Tak příklad je, že třeba od červené, to jest od dlouhých, když se zkracují, že se přechází *kontinuálně* až k zelené. Nicméně při vnímání žádný takovýto přechod neexistuje, je to červený a potom zelený.

Man kann auch so unterscheiden: kategorial verschieden heißt soviel wie qualitativ verschieden, und nicht kategorial verschieden heißt nur graduell verschieden oder kontinuierlich verschieden.

A tomu přechodu ostrému se teda říká *kategoriální* a mohli bychom tak podobně nebo jinak to vyjádřit, že to pozvolné a *kontinuální* je *graduální*, tedy postupné, zatímco to *kategoriální* je *kvalitativní*. Je to prostě jiná kvalita.

Noch deutlicher ist dieses Phänomen der kategorialen oder diskreten Wahrnehmung auf der Ebene der lautlichen Wahrnehmung in Bezug auf die Sprachlaute.

Jakási analogie toho daleko ovšem výraznější je, jak to vypadá s vnímáním hlásek nebo slabik.

Und am deutlichsten ist das bei den sogenannten Verschlusslauten, das heißt bei Lauten wie B, D und G. Nejzřetelnější to je u hlásek, které stojí obvykle na konci, které stojí teda, když stojí na konci, to jest když je tam B, D a G.

Wenn Sie einen Stimulus nehmen, der einem B-Laut zugrunde liegt, und wenn Sie den ganz leicht abwandeln, hört man keinen qualitativen Unterschied, sondern einfach ein B wie vorher.

Když to slovo vyslovíte a podruhé maličko změníte znění toho závěrečného písmena, teda té závěrečné hlásky, tak se nic neděje, stále je to vnímáno jako totéž.

Und dann können Sie diese Variation nochmals wiederholen und immer noch hören Sie ein B. Aber dann plötzlich gibt es einen Bruch, und obwohl die Variation nicht größer ist als vorher, hört man ein D.
A to můžete ještě několikrát zopakovat a stále ještě to slyšíte, to původní B, až najednou naráz jakoby tam slyšíte D.

Dann, wenn Sie diesen Stimulus wieder leicht abwandeln, hören Sie eine Weile lang wieder nur konstant ein D, und dann wieder plötzlich gibt es eine Änderung des qualitativen Gehaltes des Lautes, den Sie hören, und Sie hören nun ein G.

A pak můžete zase to pomalu upravovat, měnit ten zvuk a pořád ještě slyšíte to D, až najednou zase dojde k prudkému přechodu a náhle slyšíte G.

Das heißt, auf der Ebene der Physik geht das B kontinuierlich in ein D und dann in ein G über, aber auf der Ebene der subjektiven Wahrnehmung gibt es einen qualitativen Sprung zwischen B, D und G.

To jest fyzikálně vzato jde o kontinuální přechod od toho B k D a od D ke G, ale pokud jde o vnímání, tak tam jde o kvalitativní skoky od jednoho k druhému a mezitím jsou tam určité [nesrozumitelné].

Hejdánek: rozsah, kdy se to chápe, kdy se to vnímá jako stejné.

Jiný hlas: *Das heißt, dass die Welt, über die wir verfügen, subjektiv verfügen, die ist strukturiert oder gegliedert.*

Hejdánek: To znamená svět, který vnímáme, je strukturován, je členěn.

Jiný hlas: *Und wir Menschen brauchen diese strukturelle Gliederung, zum Beispiel die Sprachlaute, um unser komplexes System von sprachlichen Äußerungen zu entwickeln.*

Hejdánek: A my lidé potřebujeme, třeba v případě řeči, tyhle prudké přechody, ty celkové vjemy, protože ten způsob, jak přistupujeme ke světu, v tomto případě k jazykovému projevu, je na tom založen.

Jiný hlas: *Das heißt, die Gliederung der Welt ist nicht eine Leistung der Sprache oder ein Produkt der Sprache, sondern ist selber eine Voraussetzung für unsere Sprache.*

Hejdánek: To znamená, že ta strukturovanost, členěnost světa není důsledkem jazyka, řeči, ale je předpokladem k tomu, aby se vůbec jazyk mohl rozvinout.

Jiný hlas: *Und nun gibt es solche Gliederungen nicht nur auf der Ebene der Wahrnehmung, sondern auch auf abstrakteren Ebenen, sagen wir, des Denkens.*

Hejdánek: A tenhle jev se neomezuje na rovinu vnímání, nýbrž platí také v rovině abstraktního myšlení.

Jiný hlas: *Und das Merkwürdige ist, dass die Kinder, die eine Sprache lernen, ganz abstrakte Unterscheidungen spielend beherrschen.*

Hejdánek: Kupodivu děti, které do toho jazyka vnikají a potom si s tím jazykem hrají, tak právě s těmito kvalitativními přechody si nejraději hrají.

Jiný hlas: *Zum Beispiel, ein Beispiel für eine solche abstrakte Unterscheidung ist die zwischen dem spezifischen und dem unspezifischen Gebrauch des Artikels.*

Hejdánek: Teď to bude těžké, protože to pro češtinu neplatí. Je to základní rozdíl mezi užitím určitého a neurčitého členu.

Jiný hlas: *Zum Beispiel, der deutsche unbestimmte Artikel „ein“ kann spezifisch gebraucht werden, zum Beispiel in dem Satz: „Ein Hund hat mich gestern angebellt“.*

Hejdánek: Tak například neurčitý člen v němčině *ein* může být použit specificky, jako například ve větě: „Nějaký“ – to *ein* překládáme jako nějaký – „nějaký pes na mě včera štěkal“.

Jiný hlas: *Dieser gleiche deutsche Artikel „ein“ wird unspezifisch gebraucht, zum Beispiel in dem Satz: „Ich hätte gern einen Hund“, nämlich irgendeinen Hund, es ist nicht bestimmt, welcher Hund.*

Hejdánek: To je tedy význam specifický. Naproti tomu nespecifický význam může mít ten neurčitý člen, když řeknu: „Rád bych měl nějakého psa“.

Jiný hlas: *Und das Merkwürdige ist nun, dass die Kinder diesen Unterschied beherrschen.*

Hejdánek: A to pozoruhodné na tom je, že děti tento rozdíl velmi dobře ovládají.

Jiný hlas: *Obwohl wir im Deutschen, in der Erwachsenensprache, keinen Unterschied machen zwischen diesen beiden Fällen, machen die Kinder einen solchen Unterschied.*

Hejdánek: Ačkoliv jako dospělí nějak výrazně nepoukazujeme nebo neužíváme tohoto rozdílu, tak děti to velmi přesně rozlišují.

Jiný hlas: *Und nicht nur deutsche Kinder machen... Entschuldigung.*

Hejdánek: *Was heißt das, dass die Erwachsenen es nicht gebrauchen?*

Jiný hlas: *Wir machen keinen Unterschied zwischen den beiden Sätzen. Wir gebrauchen beides Mal den gleichen Artikel „ein“.*

Hejdánek: Že ti dospělí, když o tom mluví, tak vlastně v obou případech užívají toho neurčitého členu *ein*.

Jiný hlas: *Also, ein Erwachsener sagt: „Ein Hund hat mich gestern angebellt“ und er sagt: „Ich hätte gern einen Hund“.*

Hejdánek: Že tedy ten dospělý v obou případech řekne to *ein*, to jest: „Nějaký pes na mě štěkal“ a „Chtěl bych rád nějakého psa“. A přesto tedy děti rozeznávají ten rozdíl, i když není slovně vyjádřen.

Jiný hlas: *Und Kinder drücken sich so aus: Sie verstehen den Artikel „ein“, aber sie gebrauchen den Artikel „ein“ nur im ersten Satz: „Ein Hund hat mich gestern angebellt“. Und wenn sie den zweiten Satz sagen wollen, sagen sie: „Ich hätte gern Hund“, ohne Artikel.*

Hejdánek: A děti to rozlišují, což se potvrzuje tím, že používají toho neurčitého členu pouze v prvním případě: „Nějaký pes na mě štěkal“, ale naproti tomu, když řeknou, že by chtěly nějakého psa, tak jenom řeknou, že by chtěly psa. Neříkají *einen*.

Jiný hlas: *Und das ist kein zufälliger Fehler.*

Hejdánek: To není žádný nahodilý omyl.

Jiný hlas: *Sie machen diesen Fehler in Führungszeichen regelmäßig und hartnäckig.*

Hejdánek: Děti dělají tuhle chybu pravidelně a tvrdošijně.

Jiný hlas: *Und nicht nur deutsche Kinder machen diesen Unterschied, sondern alle Kinder, die in ihrer Sprache Artikel haben, wie wir im Deutschen.*

Hejdánek: A nedělají to jenom německé děti, ale všechny děti, v jejichž jazyce je rozdíl mezi určitým a neurčitým členem.

Jiný hlas: *Und es gibt auch gewisse Sprachen, die diesen Unterschied machen, speziell sogenannte kreolische Sprachen.*

Hejdánek: Existují dokonce jazyky, které samy dělají takový rozdíl, a takovým jazykům se říká kreolské.

Jiný hlas: *Das bedeutet, die Kinder verfügen über sehr abstrakte Unterscheidungen, über solche Unterscheidungen, die wir Mühe haben, überhaupt zu definieren.*

Hejdánek: To znamená, že děti jsou schopny rozlišovat velice abstraktně, dokonce do té míry, že nám by dělalo značnou potíž to nějakým způsobem zachytit, vyjádřit.

Jiný hlas: *Und sie verfügen über diese Unterscheidung nicht, weil sie eine Sprache haben, sondern diese Unterscheidung ist eine Voraussetzung für ihren Sprachgebrauch.*

Hejdánek: A děti nedělají ten rozdíl v důsledku nějakého ovlivnění jazykem, nýbrž naopak to dělání toho rozdílu je předpokladem pro užití jazyka.

Jiný hlas: *Das bedeutet, die Sprache determiniert nicht unser Denken, sondern bis zu einem gewissen Grad, in gewissen Teilen, ist es gerade umgekehrt. Gewisse Kognitionen, über die wir vorsprachlich verfügen, bestimmen unsere Sprache, die Struktur unserer Sprache.*

Hejdánek: A není to tedy tak, že by jazyk ovlivňoval naše poznávací schopnosti, ale je to naopak tak, že ty poznávací schopnosti ovlivňují strukturu našeho jazyka.

Jiný hlas: *So viel also zur Kategorialität als einer Eigentümlichkeit natürlicher Sprachen.*

Hejdánek: Až potud tedy o té kategorialitě jako specifické vlastnosti nebo charakteru lidské řeči.

Jiný hlas: *Und nun etwas ganz kurz und vereinfacht etwas über die Kreativität.*

Hejdánek: A nyní se krátce něco o kreativě, tvořivosti.

Jiný hlas: *Über Spontaneität habe ich schon etwas gesagt.*

Hejdánek: O spontaneitě už jsme si něco řekli.

Jiný hlas: *Nun werde ich noch etwas sagen im Anschluss an das berühmte Vico-Prinzip.*

Hejdánek: Nyní bych k tomu přidal něco o takzvaném Víckově principu. To je podle Giovanni Battisty Vicka.

Jiný hlas: *Giambattista Vico.*

Hejdánek: Jean Battista Vico.

Jiný hlas: *Nach Giambattista Vico kann man nur verstehen, was man auch selber machen kann.*

Hejdánek: Podle Vicka lze rozumět, chápat jenom to, co sami dovedeme udělat.

Jiný hlas: *Gegen dieses Prinzip kann man einen interessanten Einwand machen von der Sprache her.*

Hejdánek: Proti tomuto principu lze postavit námitku z jazyka.

Jiný hlas: *Bei der Sprache kann man zwischen einer passiven und einer aktiven Kompetenz unterscheiden.*

Hejdánek: U jazyka – já nikdy předem nevím, jestli mám mluvit o řeči nebo o jazyku – u jazyka můžeme rozlišovat mezi pasivní a aktivní kompetencí.

Jiný hlas: *Jemand beherrscht eine Sprache passiv, wenn er sie versteht.*

Hejdánek: Někdo ovládá jazyk pasivně, pokud mu rozumí.

Jiný hlas: *Und er beherrscht sie aktiv, wenn er sie selber sprechen kann.*

Hejdánek: A nebo ovládá aktivně ten jazyk, pokud sám je schopen v tom jazyce mluvit.

Jiný hlas: *Wenn Vico recht hätte, dann gäbe es keinen Unterschied zwischen passiver und aktiver Kompetenz.*

Hejdánek: Kdyby měl Vico pravdu, tak by žádný takový rozdíl nemohl existovat.

Jiný hlas: *Denn nach ihm kann ich nur verstehen, was ich auch selber machen kann.*

Hejdánek: Podle něho jsem schopen rozumět jenom tomu, co sám umím udělat.

Jiný hlas: *Es ist aber eine empirische Tatsache, dass die passive Sprachbeherrschung der aktiven immer einen Schritt voraus ist.*

Hejdánek: Je však empirickou skutečností, že pasivní chápání řeči vždycky o něco předchází aktivnímu ovládnutí.

Jiný hlas: *Und das gilt sowohl für das Kind, wenn es seine Muttersprache lernt, wie für den Erwachsenen, wenn er eine Fremdsprache lernt.*

Hejdánek: A to platí stejně tak pro dítě, které se učí mateřskému jazyku, jako u dospělého, který se učí cizímu jazyku.

Jiný hlas: *Das Vico-Prinzip ist also zu korrigieren oder zu differenzieren.*

Hejdánek: Tento princip tedy musíme příslušně korigovat.

Jiný hlas: *Es gibt einen großen Unterschied zwischen Nachmachen und Machen, zwischen Rekonstruktion nach einer Vorlage und freier Konstruktion.*

Hejdánek: Existuje základní rozdíl mezi napodobováním a vlastním děláním. Mezi rekonstrukcí podle nějaké předlohy a vlastní konstrukcí.

Jiný hlas: *Und Menschen zeichnen sich gegenüber Tieren dadurch aus, dass sie spontan zu nie gehörten Äußerungen fähig sind.*

Hejdánek: Lidé se na rozdíl od zvířat vyznačují tím, že jsou schopni spontánně nikdy neslyšených výroků.

Jiný hlas: *Man findet bei Kindern immer Wortspiele.*

Hejdánek: U dětí stále můžeme slyšet hru se slovy.

Jiný hlas: *Und ich kann hier vielleicht wieder einmal eine Anekdote einführen von Roman Jakobson.*

Hejdánek: Tady mohu vsunout zase jednu anekdotu převzatou od Romana Jakobsona.

Jiný hlas: *Jakobson war der Meinung, dass Linguisten infantile Leute sind.*

Hejdánek: Jakobson byl přesvědčen o tom, že lingvisté jsou infantilní lidé.

Jiný hlas: *Es sind Leute, die in dieser Phase der Spielerei mit der Sprache stecken geblieben sind.*

Hejdánek: Jsou to lidé, kteří v jistých momentech zůstali v té fázi té hry s jazykem.

Jiný hlas: *Gut. Und jetzt komme ich zu einer weiteren wichtigen Eigentümlichkeit der menschlichen Sprache, für die ich das hochgescheite Wort Multimodalität gewählt habe.*

Hejdánek: A nyní přicházím k velmi důležitým specifickým vlastnostem lidské řeči, pro něž jsem se

rozhodl užívat slovo *multimodalita*.

Jiný hlas: *Das ist ein Phänomen, das man bei Tiersprachen nicht findet.*

Hejdánek: To je fenomén, k němuž obdobu nenajdeme u zvířecí řeči.

Jiný hlas: *Nehmen Sie den Warnschrei eines Tieres, zum Beispiel eines Marmeltiers. Ich weiß nicht was...*

Hejdánek: Vezměme třeba varovný křik nějakého zvířete. Co to je Marmeltier?

Jiný hlas: *Ein Tier in den Bergen, das pfeift, wenn es Gefahr sieht.*

Jiný hlas: To je svišť, svišť.

Jiný hlas: *Marmota.*

Hejdánek: Jo, jo, svišť, no, *Marmota*.

Jiný hlas: *Wie soll man diesen Pfiff interpretieren?*

Hejdánek: Jak máme interpretovat toto zapískání?

Jiný hlas: *Man kann ihn interpretieren oder umschreiben als einen Imperativ: Verschwindet!*

Hejdánek: Můžeme jej interpretovat jako imperativ nebo pokyn: Zmizte!

Jiný hlas: *Oder als bloßen emotionalen Ausdruck: Oh je! oder Ach!*

Hejdánek: A nebo jako pouhý emocionální výraz: Och, o jé!

Jiný hlas: *Oder als eine Aussage im Indikativ: Eine Gefahr naht.*

Hejdánek: A nebo jako indikativní výpověď: Blíží se nebezpečí.

Jiný hlas: *Oder als einen Bedingungssatz: Wenn ihr jetzt nicht verschwindet, dann passiert das und das.*

Hejdánek: A nebo také bychom to mohli říct, že to je podmínovací věta: Jestli teď hned nezmiznete, tak je s váma konec.

Jiný hlas: *Oder als eine bloße Möglichkeitssausage, da nichts absolut sicher ist, zum Beispiel: Es kann sein, dass Gefahr naht.*

Hejdánek: A nebo to může být taková podmínovací nebo pravděpodobnostní věta: Je možné, že se blíží nějaké nebezpečí.

Jiný hlas: *Und nun typisch für Menschen ist, dass sie Situationen auf so viele verschiedenartige Weisen wiedergeben können, beschreiben können.*

Hejdánek: No a je právě podstatné pro lidskou řeč, že je schopna tyhle nejrůznější způsoby opisu od sebe odlišit.

Jiný hlas: *Also wir können mit menschlichen Sprachen sagen, dass etwas der Fall ist oder dass etwas möglich ist oder notwendig ist und dergleichen.*

Hejdánek: Lidskou řečí jsme schopni vyjádřit, že něco prostě je, nebo že to může být, nebo že to musí být a tak dále.

Jiný hlas: *So etwas findet man in Tiersprachen nicht.*

Hejdánek: Nic takového u zvířecích řečí nenajdeme.

Jiný hlas: *Die nächsten zwei Eigentümlichkeiten der menschlichen Sprache sind etwas verwandt mit der Multimodalität.*

Hejdánek: Další dva příklady jsou trochu příbuzné s tou *multimodalitou*.

Jiný hlas: *Man kann diese beiden Eigenschaften etwas salopp so formulieren...*

Hejdánek: Můžeme se o nich vyjádřit asi takovým rychlým způsobem nebo zjednodušujícím způsobem, dá se říci.

Jiný hlas: *Erstens für menschliche Sprachen ist typisch, dass man in ihnen über alles sprechen kann.*

Hejdánek: Pro lidské jazyky je především charakteristické, že se v nich může mluvit o čemkoliv, o všem.

Jiný hlas: *Und zweitens ist typisch für menschliche Sprachen, dass man in ihnen alles auch anders sagen kann.*

Hejdánek: A zadruhé pro lidské řeči charakteristické, že se v nich také všechno může říct také jinak.

Jiný hlas: *Zur ersten Eigenschaft: Man kann in menschlichen Sprachen über alles sprechen.*

Hejdánek: Tak nejdřív k té první, k tomu prvnímu bodu, k té první vlastnosti, že o všem je možno mluvit.

Jiný hlas: *Tierische Kommunikationssysteme sind ganz merkwürdig beschränkt.*

Hejdánek: Zvířecí komunikační systémy jsou zjevně předmětně neobyčejně omezené.

Jiný hlas: *Bienen zum Beispiel, die ein sehr interessantes Kommunikationssystem entwickelt haben, machen nur Mitteilungen über die Nahrungsquelle, wo der Honig ist.*

Hejdánek: Tak například včely, které si vypracovaly pozoruhodně pozoruhodný komunikační systém nebo komunikativní, jsou schopny si dávat zprávy pouze o potravě.

Jiný hlas: *Und gelegentlich auch gebrauchen sie diese gleichen Zeichen, um Mitteilungen zu machen über neue Wohnungsplätze.*

Hejdánek: Ve zvláštních případech týchž znamení mohou používat také pro místa, kde lze pobývat.

Jiný hlas: *Aber man hat nicht herausgefunden, dass die Bienen zum Beispiel über das Wetter sprechen...*

Hejdánek: Nejistilo se však, že by si mohly dávat informace o počasí.

Jiný hlas: *Und man hat auch nicht herausgefunden, dass die Bienen über ihre Bienensprache sprechen, wie wir über unsere menschliche Sprache.*

Hejdánek: A zejména se neukázalo, že by byly schopny se dorozumívat o svém dorozumívání, mluvit o svém mluvení.

Jiný hlas: *Also, wir können über alles sprechen, und zweitens, wir können alles auch anders zum Ausdruck bringen.*

Hejdánek: Jo, tedy platí, že o všem jsme schopni mluvit a zároveň platí, že také cokoli jsme schopni formulovat také jinak, odlišným způsobem.

Jiný hlas: *Das einzige Mittel der Bienen zur Angabe einer gewissen Distanz ist die Geschwindigkeit des Tanzes. Und zur Angabe der Richtung, in der der Honig liegt, ist der Winkel, mit dem sie tanzen.*

Hejdánek: Jediným prostředkem komunikace u včel je rychlost jejich tance, kterou informují druhé včely o vzdálenosti nějaké, a jediným způsobem, jak naznačit druhým včelám, kterým směrem je třeba se ubrat k té vzdálenosti, je úhel, který zaujmou při mávání křídly při tom tanci. Jo.

Jiný hlas: *Wir können zum Beispiel sagen: Bis zur nächsten Bäckerei ist es ein Kilometer. Kilometer ist eine räumliche Angabe.*

Hejdánek: My naproti tomu jsme schopni říci, že...

--- (1988-11-28 Elmar Holenstein - Původ jazyka-mluvy (2) [LVH124VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Oder wir können sagen: bis zur Bäckerei ist es eine Viertelstunde.

Hejdánek: Nebo můžeme říci, že k pekařovi to je čtvrt hodiny.

Jiný hlas: Das ist eine zeitliche Angabe. Oder wir können sagen: die Bäckerei ist fünf Straßen von hier entfernt.

Hejdánek: Což je údaj časový. Nebo můžeme říct, že pekařství je o pět bloků dál nebo o pět ulic dál.

Jiný hlas: Oder wir können einen metaphorischen Ausdruck gebrauchen: es ist ein Katzensprung bis zur nächsten...

Hejdánek: A nebo můžeme to říci obrazně, je to, coby kamenem dohodil, tam oni používají nikoliv kameny, nýbrž kočičí skok.

Jiný hlas: Ohne diese Fähigkeit, dasselbe auch anders sagen zu können, würden wir unsere Sprache gar nicht lernen.

Hejdánek: Bez schopnosti totéž umět říci také jinak bychom se nedovedli vůbec naučit svým jazykům.

Jiný hlas: Man hat festgestellt, dass Kinder neue Wörter so lernen, dass sie Umschreibungen für diese neuen Wörter sich aneignen.

Hejdánek: Už bylo objasněno, že děti si ujasňují z velké části smysl slov, význam slovníku, právě těmi opisy.

Jiný hlas: Und diese Fähigkeit zur Umschreibung ist auch von großer praktischer Bedeutung.

Hejdánek: A tato schopnost opisu má také obrovský význam praktický.

Jiný hlas: Es macht einen großen Unterschied, ob man ein Ministerium als Kriegsministerium oder Verteidigungsministerium oder einfach nur als Pentagon bezeichnet.

Hejdánek: Je veliký rozdíl, jestliže určité ministerstvo označíme jako ministerstvo války nebo ministerstvo

obranu anebo *Pentagon*.

Jiný hlas: Gut. Und nun diese Unterschiede zwischen der menschlichen Sprache und den tierischen Kommunikationssystemen, die weisen darauf hin, dass die menschliche Sprache sich vielleicht nicht kontinuierlich aus den tierischen Kommunikationssystemen entwickelt hat.

Hejdánek: Tyto pronikavé rozdíly mezi lidskou řečí a takzvanými zvířecími řečmi ukazují, že lidská řeč nebo lidský jazyk je něco docela jiného než zvířecí jazyk a že se lidská řeč nevyvinula *kontinuálně* z těch zvířecích řečí.

Jiný hlas: Und ein amerikanischer Neurologe namens Harry Jerison hat eine bemerkenswerte Theorie über den Ursprung der Sprache aufgestellt.

Hejdánek: A jeden americký neurolog, Harry Jerison, vypracoval pozoruhodnou teorii o původu jazyka, o původu řeči.

Jiný hlas: Nach Jerison ist die Entstehung der menschlichen Sprache nicht *primär* auf das Kommunikationsbedürfnis zurückzuführen, sondern der Vorläufer der menschlichen Sprache ist nach Jerison die flexible Verarbeitung der vielfältigen Sinneseindrücke, die durch die verschiedenen Sinnesorgane dem Gehirn zugeliefert werden.

Hejdánek: Podle této teorie nelze vznik lidské řeči *primárně* převádět nebo vysvětlovat z potřeby komunikačního systému, ale podle Jerisona ta ohebná, proměnlivá forma zpracování nejrozmanitějších smyslových dojmů je tím základem, a to dojmů, které jsou zprostředkovány nebo zaslány do mozku různými smyslovými orgány.

Jiný hlas: Die große Flexibilität der menschlichen Sprache ist nach Jerison ein Indiz dafür, dass die Entwicklung der Sprache der Entwicklung von neuralen Systemen verwandt ist, die Sinneseindrücke verarbeiten.

Hejdánek: Ta ohromná proměnlivost, *flexibilita*, ohebnost jazykových projevů je pro Jerisona dokladem toho, že rozvoj této *flexibility* je příbuzný rozvoji vnímání, které je schopno integrovat ty základní vjemy tak, že jsou provokována duševní zobrazení, *mentální zobrazení*.

Jiný hlas: Das heißt, die *primäre* Funktion der Sprache ist nicht die kommunikative Funktion, sondern die *kognitive* Funktion.

Hejdánek: To znamená, že *primární* funkcí řeči není funkce *komunikativní*, nýbrž funkce *kognitivní*.

Jiný hlas: Und die kommunikative Funktion ist nur eine *sekundäre* Funktion.

Hejdánek: *Komunikativní* funkce na to teprve nasedá jako druhá.

Jiný hlas: Das heißt, wir haben im Fall der Sprache ein Phänomen, das wir sehr häufig in der Biologie vorfinden: Irgendein Organ wird entwickelt zur Erfüllung irgendeiner Aufgabe, zur Ausführung einer Aufgabe.

Hejdánek: To znamená, že v řeči máme před sebou *fenomén*, jaký nacházíme v biologii velmi často. Nějaký orgán se vyvine, aby mohl plnit nějakou úlohu.

Jiný hlas: Und nachträglich wird dasselbe Organ gebraucht, auch um eine andere Funktion zu erfüllen. Das Organ wird umfunktioniert.

Hejdánek: A dodatečně téhož orgánu je využito k tomu, aby plnil ještě jinou funkci. Ten orgán je *přefunkcionován*.

Jiný hlas: Zum Beispiel aus einem Bein wird ein Flügel, oder das Organ wird *plurifunktional*.

Hejdánek: Například z nohy se stane křídlo, a nebo můžeme říct, ten orgán je *plurifunkční*, to znamená, má těch funkcí více.

Jiný hlas: Zum Beispiel unser Mund und unsere Zunge hatten ursprünglich die Funktion der Nahrungsaufnahme.

Hejdánek: Tak například naše ústa a náš jazyk mají původně funkci týkající se potravy.

Jiný hlas: Nachträglich, *sekundär* wurden sie auch benutzt für die Äußerung von Sprache.

Hejdánek: Dodatečně, *sekundárně* však slouží také k tomu, abychom mohli mluvit.

Jiný hlas: Und so wurden nach Jerison gewisse Prozesse in unserem Gehirn, die ursprünglich die Funktion

hatten, Sinneseindrücke zu verarbeiten, gebraucht, um unsere Sprache zu formulieren.

Hejdánek: A podle Jerisona je tomu tak s určitými neurologickými procesy v mozku, že původně měly jakousi funkci, k níž přistoupila pak funkce další, ta řečová.

Jiný hlas: *Die primäre Funktion der Sprache bestand demnach in der Konstruktion eines kohärenten Weltbildes, das sich zusammensetzt aus unterschiedlichen Sinnesmodalitäten.*

Hejdánek: Primární funkce řeči tedy spočívá podle toho v konstrukci jakéhosi koherentního obrazu světa sestaveného z rozmanitých smyslových modalit.

Jiný hlas: *Es ist für ein Lebewesen ein Vorteil, wenn es die Nässe, die es spürt, das Tröpfeln, das es in den Blättern hört, die Tropfen, die es sieht, und den Geruch, den ein Regenschauer vom ausgetrockneten Boden aufsteigen lässt, nicht als getrennte, separate Sinneseindrücke erfährt, sondern als zusammengehörige Elemente ein und desselben Vorgangs, nämlich vom Regen.*

Hejdánek: Pro živou bytost je to velkou předností, jestliže zakouší mokro, které cítí, padání kapek, které slyší z listů, kapky, které vidí a tu vůni, která při dešti se zvedá z vyschlé země, jestliže nezakouší jako oddělené vjemy, ale jako prvky, které patří k sobě a které se týkají téhož dění, téhož procesu, totiž deště.

Jiný hlas: *Es ist ein Vorteil, wenn das Lebewesen fähig ist, unterschiedliche Sinneseindrücke von ein und demselben Gegenstand mit einer einheitlichen Vorstellung zu verbinden oder auch mit einem einheitlichen Wort, zum Beispiel Regen.*

Hejdánek: Je to velká přednost pro živou bytost, jestliže ty rozmanité smyslové vjemy je schopna spojovat s jednotnou, integrující představou nebo alespoň s nějakou abstraktní etiketou, jako je slovo prší nebo děšť.

Jiný hlas: *Ja, vielleicht überspringe ich die folgenden Paragraphen und komme gleich zum Schluss. Ja?*

Hejdánek: Z časových důvodů přeskočíme teď několik paragrafů a přejdeme rovnou k závěru. Budeme to mít tady, takže my bychom se k tomu vrátili, až bude seminář.

Jiný hlas: *Wenn man sich überlegt, was all diesen Eigentümlichkeiten der menschlichen Sprachen gemeinsam ist oder was die voraussetzen, dann kommt man zu dem Schluss, dass sie eine gewisse Freiheit voraussetzen.*

Hejdánek: Když si to dáme všechno dohromady, co to, co jsme si tady vylíčili, všechno znamená, tak dojdeme k závěru, že to je všechno spjato s jakousi základní svobodou.

Jiný hlas: *Zum Beispiel Menschen können nicht nur über einen beschränkten Gegenstandsbereich sprechen, sondern über alles. Sie sind nicht eingeschränkt.*

Hejdánek: Například lidé nejsou omezeni na to, aby mluvili jenom o určitých předmětech, ale jsou schopni mluvit o všem.

Jiný hlas: *Und sie können über alles auch anders sprechen, das heißt wiederum, sie sind in einem gewissen Sinn unabhängig.*

Hejdánek: Nejsou také vázáni tím jazykem v tom smyslu, že by museli vždycky na tutéž věc používat stejných výrazů. Všechno mohou říct také jinak, to znamená, že i pokud jde o jazyk, tak jsou vlastně na tom jazyku do jisté míry nezávislí.

Jiný hlas: *Oder dann die Eigentümlichkeit der Multimodalität. Sie können Unterschiede machen, unterscheiden zwischen möglich, notwendig, tatsächlich, die Tiere nicht machen können.*

Hejdánek: Pokud jde o modalitu, jsou schopni dělat rozdíly mezi možným, skutečným, nutným, tedy rozdíly, které žádné zvíře není schopno udělat.

Jiný hlas: *Und dann, sie sind bis zu einem gewissen Grad unabhängig von der Eigenart der Sinneseindrücke. Sie können verschiedene Sinneseindrücke zusammenfassen.*

Hejdánek: Dále jsou nezávislí na jednotlivých smyslových vjemech, jsou schopni je spojovat, sjednocovat a – to neřekl, ale tedy také korigovat třeba jeden druhým a tak.

Jiný hlas: *Das heißt, die Menschen verfügen über einen Überfluss und eine große Flexibilität der Ausdrucksmittel.*

Hejdánek: To jest, lidé mají k dispozici nepřebornou zásobu výrazových prostředků a způsobů jejich

použití.

Jiný hlas: *Und diese Freiheitsaspekte, die einem auffallen, kontrastieren mit der Naturgebundenheit des Sprachvermögens, das in den letzten Jahrzehnten besonders von Chomsky betont wurde.*

Hejdánek: Tato bohatost jazykových možností kontrastuje s tím, co v posledním desetiletí tak zdůrazňoval Chomsky.

Jiný hlas: *Nach Chomsky kann man eine Naturgebundenheit bis in die Feinstruktur der menschlichen Sprache hinein feststellen.*

Hejdánek: Podle Chomského lze konstatovat přírodní nebo přirozenou podmíněnost jazykových projevů až do největších detailů.

Jiný hlas: *Also was angeboren ist, ist nicht nur eine allgemeine Fähigkeit zu sprechen, sondern es sind ganz bestimmte Strukturen angeboren, die wir benutzen beim Sprechen.*

Hejdánek: To znamená, podle Chomského není člověku vrozeno jenom, není vrozena jenom schopnost mluvit vůbec, vyjadřovat se, ale i takové daleko detailnější struktury vyjadřování a podobně.

Jiný hlas: *Nun kann man sagen, dass auch diese Freiheitsaspekte, die ich aufgezählt habe, letztlich naturgegeben sind.*

Hejdánek: Samozřejmě nakonec je také možno říci, že dokonce ta volnost, ta svoboda je vlastně založena přirozeně.

Jiný hlas: *Diese Freiheit als Freiheitsaspekte sind eine natürliche Begabung des Menschen, und zwar aller Menschen.*

Hejdánek: Tyto aspekty svobody by pak byly jakýmsi přirozeným obdarováním člověka nebo lidstva.

Jiný hlas: *In einer Zeit, in der viele Menschen von den Wissenschaften nicht mehr allzu viel Gutes erwarten, ist diese Freiheitsbotschaft der Sprachwissenschaften beherzighenswert und stimmt einem etwas optimistisch.*

Hejdánek: V době, kdy se lidstvo cítí v mnoha směrech velmi ohroženo, tak toto poselství svobody, které pochází z těch lingvistických studií, lze jenom uvítat a jaksí těšit se z jeho optimistického ladění.

Jiný hlas: *Ja, damit möchte ich meinen Vortrag schließen.*

Tady skončíme, takže deset minut přestávky. Ten minutes.

Dank für diese Form von Resonanz, was Sie sich mit der Frage nach dem Ursprung beschäftigt haben.

Und danke für die Differenzierung zwischen menschlicher Sprache und tierischer Kommunikation. Außer der Erscheinung des Chomsky. Also können Sie uns vielleicht sagen, was Sie über die Chomskys Auffassung denken?

Ja, machen zu Recht darauf aufmerksam, dass ich hauptsächlich über die Eigenschaften der menschlichen Sprache im Vergleich zu den Tiersprachen gesprochen habe. Aber das hat einen guten Grund, weil die älteren Theorien über den Ursprung der Sprache, die sind nie darauf eingegangen, was typisch ist für die menschlichen Sprachen. Und diese Darstellung der Eigenschaften, die typisch sind für die menschlichen Sprachen, war zugleich die Vorbereitung für Chomskys Theorie. Sie ist die einzige Theorie, die einigermaßen diesen Eigenschaften gerecht wird. Aber man kann heute über den Ursprung der Sprache können wir nur spekulieren. Und wir haben viele Indizien, dass es so oder anders sein könnte, aber wir haben keine kohärente Theorie, das ist total unmöglich. Ich dachte das Verbot gilt noch.

In einem gewissen Sinn ja. Aber andererseits hat man seit diesem Verbot in den letzten hundert Jahren so viele interessante Entdeckungen gemacht über die Struktur und die Funktion der Sprache, dass es einfach interessant zu fragen, in Anbetracht dieser neuen Forschungen über die Sprachstruktur und die Sprachfunktion, wie man sich heute den Ursprung der Sprache denken könnte. Aber natürlich ist das nur spekulativ und nur hypothetisch.

Hejdánek: Tak já se teď pokusím to, nevím, co z toho provedu, v jakýsi esenci. Honza se ptal s takovou jakousi námitkou na začátku, že téma bylo ohlášeno původ řeči, ale vlastně se mluvilo o rozmezí mezi lidskou řečí a mezi zvířecíma řečma a že jediná věc, která trošku směřovala k tomu, byla ta Chomskyho teorie, a tak ale že by Honza rád slyšel aspoň tedy, co soudí o té Chomskyho teorii.

A dozvěděli jsme se tedy, že větší část té přednášky skutečně se týkala jakýchsi předpokladů, a to proto, že právě těm předpokladům, na které poukázal, že dosavadní teorie neodpovídaly nebo že je vůbec nebraly na vědomí. Takže jediná ta Chomskyho teorie jim jakžtakž odpovídá. Jinak, že o původu řeči těžko lze něco říct, že sice se objevilo spousta různých vztahů, struktur, odhalilo a já nevím co, ale nakonec to stále ještě zůstává otázkou spekulativní, takže jako nějaké závěrečné výsledky nelze zatím publikovat. Asi tak, jestli jsem na něco nezapomněl.

Jiný hlas: Další.

Something about the connections between these modern explanations about the primacy of the cognitive role of the language and Cassirer's theory in his Philosophy of Symbolic Forms. I do not know Cassirer very well, but it seems to me that he wanted to go somewhat in this way.

Ja, diese Annahme, dass die Sprache eine kognitive Funktion hat, die wird bei uns meistens mit dem Namen Humboldt verbunden und dann in diesem Jahrhundert mit Leuten wie Cassirer oder in der deutschen Sprachwissenschaft auch mit Weisgerber. Das heißt, das sind zwei Personen, die ihrerseits beide stark von Humboldt beeinflusst sind. Aber ich muss sagen, dass ich präzisere Angaben und Reflexionen über die kognitive Funktion der Sprache gefunden habe lange vor Humboldt bei Locke und bei Leibniz. Und die haben eine interessante Theorie.

Hejdánek: To, co souvisí s tím důrazem na kognitivní funkci řeči, většinou je spojováno s Humboldtovou teorií řeči, a to znamená tedy také potom s Cassirerem a Weisgerberem. Já sám jsem však našel ještě pravorce téhle koncepce nebo takové předběžné, počáteční pokusy tímto směrem u Locka a u Leibnize.

Jiný hlas: *Die These von Locke und Leibniz ist, dass wir relativ einfache Kognitionen unabhängig von Sprache oder von einem Zeichensystem haben können. Und dass wir die Sprache nur für komplexe Kognitionen brauchen. Und mein Schulbeispiel ist dieses Teil, das ich in diesem Buch habe. Wenn Sie so Striche nehmen, eins, zwei, drei, vier, fünf, so können Sie vom bloßen Auge unterscheiden, dass das eins, zwei, drei, vier, fünf sind. Manchmal sagt Husserl nur bis drei, aber mit etwas Übung kann man auch noch weiter. Aber wenn Sie hier unterscheiden wollen, sehen Sie das nicht unmittelbar mit bloßem Auge oder intuitiv, sondern Sie müssen abzählen. Das heißt, Sie brauchen ein Zeichensystem. Dann sehen Sie, dass hier nur 15 Striche sind und hier 16. Und das ist mehr oder weniger das Beispiel, mit dem Locke anfängt.*

Hejdánek: U Locka už najdeme tu představu, že jsou tady jakési kognitivní funkce nezávislé na řeči původně a že tedy řeč je dobrá k tomu, aby teprve s nima pracovala. To je ta představu vůbec empiristů tedy o těch jako takzvaných takřka atomárních jakýchsi impresích, senzacích nebo jak tomu říkali, a potom tedy ty ideje z toho jsou zpracovány. Čili, že vlastně tahle myšlenka tam už je přítomna, samozřejmě, protože Leibniz polemizuje s Lockem celou svou tou knížkou, tak je také do jisté míry na něm závislý, takže se to najde také u Leibnize.

No a příklad toho, jak příklad, který už používá Locke, jestli jsem mu dobře rozuměl, tak je s těma čárama, který jste se všichni na ně koukali, že prostě do jistého počtu, když máte vedle sebe čáry nebo tečky například, tak vidíte přímo, kolik jich je. A pak když už jich je víc, tak už to nevidíte, musíte to spočítat. Takže to je takový argument, že jako někde na začátku je ta schopnost to přímo vidět, pak už musíte s tím to zpracovávat, abyste zjistili, kolik jich vlastně je. Samozřejmě někteří lidé, Husserl prý počítal, že do tří to jde přímo vidět, no ale je známo, že u jistých trénovaných, že to je možno víc. Je známo také, že některý ty primitivní kmeny říkají jedna, dva, moc. Takže už ta trojka jim také chybí.

Jiný hlas: *Und jetzt eine erste Kritik dieser These von Locke und Leibniz. Einfaches geht ohne Sprache, Komplexes brauchen wir die Sprache. Es gibt auch komplexe Gestalten, die wir ohne Sprache als solche identifizieren können, zum Beispiel menschliche Gesichter. Sind nicht nur einfache geometrische Figuren, die wir intuitiv als solche erfassen, sondern so komplexe Figuren, wie es menschliche Gesichter sind. Und warum ist das möglich? Wahrscheinlich aufgrund einer angeborenen Struktur, dank der wir so komplexe Figuren, wie es menschliche Gesichter sind, sofort als solche erfassen und unterscheiden können.*

Hejdánek: Zkušenost nás učí, že tedy tomu není tak jenom jako u těch čár... Tohle vlastně bylo uvedeno

jako kritika toho *lockovského* a *leibnizovského* postupu. Že tedy oproti tomu, co tvrdí *Locke* a *Leibniz*, že tedy na to složitě už ta řeč je nutně potřeba, tak máme tu zkušenost, že jsou ale takové složitě, komplexní soubory vjemů, které přesto rozpoznáváme právě stejně intuitivně jako třeba tu dvojici nebo trojici čar, totiž třeba ty lidské obličej. A to snad tedy díky tomu, že pro to jsme nějak prostě biologicky vybaveni, nebo tak, to už je moderní vysvětlení.

Jiný hlas: *Das ist das eine. Und dazu kommen auch die Beispiele, die ich im Vortrag gebraucht habe. Der Mensch ist ohne Sprache fähig, ganz abstrakte Unterscheidungen zu machen, wie zwischen Spezifischem und Unspezifischem. Daran dachten Locke und Leibniz auch nicht. Das heißt, es ist viel mehr vorsprachlich uns bereits gegeben, als Locke und Leibniz dachten, und auch als Cassirer dachte. Und es ist nicht so, dass erst nur dank der Sprache wir über Kognitionen verfügen.*

Hejdánek: A uvedl ještě jeden příklad, já ho odskočím... Obojí dokazuje, že *Locke*, *Leibniz* a dokonce ještě *Cassirer* nepočítali dost s tím, že jsou nám dány jaksi takto přímo kognitivně mnohem komplikovanější struktury než ty základní, a to ještě předtím, než tam může intervenovat, než by musela nutně intervenovat řeč.

Jiný hlas: *Und was mir bei Cassirer nicht gefällt, ist, dass er nicht beachtet, dass es sehr viele sprachliche Universalien gibt, dass es Strukturen gibt, die allen Sprachen gemeinsam sind.*

Hejdánek: Takže ještě poukaz na to, že je řada struktur, které jsou všem jazykům společné. To je to, co se mu nelíbí u *Cassirera*.

Jiný hlas: *Ich habe mich sehr lange mit sprachlichen Universalien befasst, und ich habe ja auch einen Vortrag gehalten vor einigen Tagen hier. Und es ist mir aufgefallen bei Cassirer, dass er so fasziniert war von der oberflächlichen Verschiedenheit der Sprachen, dass er gar nicht darauf geachtet hat, was bei allen Verschiedenheiten gemeinsam ist oder ob es bestimmte Gesetzmäßigkeiten für die Verschiedenheiten der Sprachen gibt.*

Hejdánek: Je to dost pozoruhodné, že *Cassirer* byl tak stržen tou vnější rozmanitostí, že si vůbec nepovšiml nebo nevěnoval pozornost tomu, jaké dalekosáhlé podobnosti se shledávají u různých jazyků.

Jiný hlas: *Mit dem ganz simplen Beispiel, Sie erinnern sich vielleicht an den Vortrag über die Farbwörter. Also Cassirer hat auch festgestellt, es gibt Sprachen, die nur ganz wenige Farbwörter haben, und es gibt andere Sprachen, die viele Farbwörter haben.*

Hejdánek: Tak třeba pokud jde o slova, která označují barvy. *Cassirer* si všiml, že jsou řeči nebo jazyky, které mají jenom málo termínů pro barvy, a naproti tomu jiné, které mají ohromné množství výrazů pro barvy.

Jiný hlas: *Aber Cassirer hat nicht beachtet, dass nicht irgendwelche Kombinationen von Farbwörtern vorkommen.*

Hejdánek: Ale *Cassirer* si vůbec nevšiml toho, že ty kombinace nejsou jakékoli, libovolné.

Jiný hlas: *Zum Beispiel gibt es eine Sprache, die nur zwei Farbwörter hat, schwarz und weiß.*

Hejdánek: Tak například existuje jazyk, kde jsou jenom dva termíny, bílý, černý.

Jiný hlas: *Und eine andere Sprache, die drei Farbwörter hat, noch was?*

Jiný hlas: Rot.

Jiný hlas: Ja. Rot.

Hejdánek: A jiný jazyk, kde jsou tři...

Jiný hlas: Červená.

Hejdánek: A ještě červená.

Jiný hlas: *Das heißt, es gibt ein universales Gesetz. Wenn eine Sprache nur drei Farbwörter hat, dann hat sie Farbwörter für schwarz, weiß und rot.*

Hejdánek: Pak tedy platí všeobecně, že pokud nějaký jazyk má jenom tři výrazy pro barvy, tak to jsou černý, bílý, červený.

Jiný hlas: *Und das heißt, die Anwesenheit von Rot impliziert die Anwesenheit von Schwarz und Weiß.*

Hejdánek: To znamená, že pokud v nějakém jazyce najdeme slovo pro červenou, tak tam nutně najdeme

slova pro černý a bílý.

Jiný hlas: *Und das heißt, die Anwesenheit von Rot impliziert die Anwesenheit von Schwarz und Weiß. Es gibt zum Beispiel nicht eine Sprache, die nur drei Farbwörter hat: rot, gelb und blau.*

Hejdánek: Tak například neexistuje žádný jazyk, kde by sice byly tři termíny pro barvy, ale bylo to červená, žlutá a modrá.

Jiný hlas: *Das heißt, es gibt zwar Sprachen mit unterschiedlich vielen Farbwörtern, aber es ist nicht beliebig, welche Farbwörter vorkommen.*

Hejdánek: Takže sice jsou rozdíly mezi jazyky co do počtu termínů pro různé barvy, ale nikdy to nemohou být libovolné barvy.

Jiný hlas: *Ja. Oder sagen wir, viele Sprachen haben ein Wort für tief und ein Wort für seicht... deep and shallow im Englischen, ne?*

Hejdánek: Je řada jazyků, které mají dva různé výrazy pro hluboký a plochý, chcete-li říci... [nesrozumitelné] mělký.

Jiný hlas: *Und jetzt gibt es aber auch viele Sprachen, die nur eines von diesen beiden Wörtern haben.*

Hejdánek: Je však také mnoho jazyků, které mají pouze jedno z těchto jmen.

Jiný hlas: *Und wenn ein Wort fehlt, dann ist es das Wort für seicht oder shallow.*

Hejdánek: A jestliže jedno slovo chybí, tak je to vždycky to slovo mělký.

Jiný hlas: *Zum Beispiel im Französischen haben wir profond für tief und seicht müssen wir umschreiben mit peu profond. Wenig tief.*

Hejdánek: Ve francouzštině třeba, podívejte se, je slovo pro hluboký, *profond*, ale abychom mohli vyjádřit francouzsky mělký, tak musíme říct málo hluboký.

Jiný hlas: *Das heißt, die Variation ist nicht beliebig. Es gibt Sprachen mit zwei Wörtern für diesen Bereich und Sprachen mit nur einem Wort. Aber es ist bestimmt, welches Wort fehlt oder welches Wort anwesend ist.*

Hejdánek: Že rozmanitost sice existuje, ale není libovolná. Pokud tedy není prostě možné, aby chybělo to slovo hluboký, může chybět to slovo mělký.

Jiný hlas: *Und das gilt nicht nur für die Sprachen, sondern das gilt auch individuell für die Kinder, wenn die Kinder die Sprache lernen. Zuerst lernen sie das Wort für tief und dann das Wort für seicht.*

Hejdánek: To neplatí teda vůbec jenom o jazycích, platí to také o malých dětech, jak se tomu jazyku učí. První se naučí slovo pro hluboký a teprve potom odlišují od toho to mělký.

Jiný hlas: *Ja. Oder auch zuerst groß und dann klein.*

Hejdánek: Podobně nejprve velký a pak teprve malý.

Jiný hlas: *Und so gibt es viele Aufbaugesetze der Sprache. Zum Beispiel Kinder lernen zuerst das Wort jetzt und als nächstes ein Wort, das nicht jetzt bedeutet, jetzt und dann. Und erst in einer dritten Stufe unterscheiden sie zwischen früher und später. Das heißt, es gibt Variation, in einem gewissen Stadium gibt es nur jetzt und nicht jetzt, und in einem späteren Stadium gibt es jetzt, früher und später.*

Hejdánek: Podobně to je třeba u časových učení. V některých jazycích existuje jenom nyní, v některých už je také dříve a později. A teď u dětí, zase jsem to přeskočil. Nejdřív se naučí to nyní, teď, a ne nyní, ne-*ted'* a *ne-hned*, potom teprve se naučí *ted'* a *potom* a pak se teprve učí to dříve a později, nebo jak to všechno dál pokračuje. Takže to pojetí toho *ted'* a *ne-ted'*, to dříve a později je až doopravdy později.

Jiný hlas: *Das heißt zusammenfassend, es gibt Variation, aber die Variation ist nicht beliebig. Es gibt universale Gesetze der Variation.*

Hejdánek: Tedy když to shrneme, samozřejmě variace existují, ale nejsou libovolné, existují jakési univerzální zákony té variability.

Darf ich fragen... wahrscheinlich ist es in verschiedenen Sprachen verschieden, aber doch, zur Sprache gehört, dass wir auch über Sprache sprechen können. Das haben Sie auch angedeutet in einem Moment Ihrer Vorlesung. Jetzt, zum Beispiel in tschechische Sprache ist es in gewissen anderen Sprachen auch, spricht man über Sprache in zweierlei Bedeutung. La langue, langage. Sprache in Tschechischen ist es

Sprache und Zunge. Jazyk, das ist Zunge eigentlich. Aber jetzt haben wir auch, das ist Sprache genommen. Dann denkerisch, wenn es gewisse universale oder sagen wir abstrakte oder generelle Strukturen gibt, die für alle Sprachen gemeinsam sind. Also das seit einer langen Zeit hat man es mit etwas in den in den Sprachen oder über die einzelnen Sprachen identifiziert. Also es gibt eine Sprache im Sinne eines allgemeinen logos und dann deutsche Sprache, französische Sprache und so weiter. Im Tschechischen haben wir noch eine dritte Möglichkeit. Es gibt also deutsche Sprache sagt man německý jazyk, jazyk das ist Zunge. Das was allgemein für alle Zungen ist, das je mluva. Also Sprache, mluvití je sprechen. Wenn wir, wenn jemand spricht, ist es noch nicht notwendigerweise, dass wir wissen, was er sagt. Und dann gibt es eine... ja, řeč. Das ist nicht ganz angenommen von allen, aber meistens ist es so, wenn jemand etwas sagt, also er gebraucht zwar die Zunge, das heißt diese Zunge jazyk, ne tuto, Sprache als Zunge, aber damit es etwas bedeutet, da muss er, wie Heidegger sagt, der Sprache nach sprechen, ne sagen, etwas sagen. Und das je říci. Etwas jemandem sagen, das je říci, řeč. Es ist... ja. Was ist das eigentlich, das Gemeinsame für alle Sprachen? Ist es nur etwas Abstraktes oder gibt es etwas wie diese allgemeinen Gesetze? also etwas wie eine Übersprache, Metasprache, als Logos. Ich möchte nur befragen: gibt es Linguisten, die damit auch arbeiten, oder ist es nur abstrakt filosofisch für Sie und unakzeptabel?

Jiný hlas: Nein, nein. Also wenn ich Sie richtig verstanden habe, ist das dieses Problem zwischen geäußerter Sprache und einer Art mentaler Sprache. Also im...

Hejdánek: Mentale Sprache und verbale Sprache ist eigentlich dasselbe. Sprechen heißt laut denken, denken heißt nur für sich sprechen. Aber es ist etwas wie, also die Rationalisten sprachen über ratio, über Vernunft.

Es ist, aber natürlich, Vernunft ist etwas doch etwas anderes als das, das wir als eine allgemeine und verpflichtende Norm für jedes Sprechen verstehen. Es ist etwas anderes. Also nicht mental. Mental ist immer noch, also nach, wenn wir diese Unterscheidung von Husserl benutzen, also Denakt und Denkintention oder intentionales Objekt. Also wie kann sozusagen, wenn unsere Sprache im Stande ist, oder wenn...

--- (1988-11-28 Elmar Holenstein - Původ jazyka-mluvy (2) [LVH124VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Zu sprechen. Ist es eigentlich ein intentionaler Gegenstand, der nicht reduzierbar ist an die mentalen Prozesse nach Husserl? Aber wenn so etwas wie eine allgemeine Gesetzlichkeit oder so was für alle Sprachen verpflichtend oder verpflichtend und normativ ist, so dass man durch keine Sprache etwas sagen kann, ohne diese verpflichtende Norm sich anzupassen, also dann heißt es, dass hier neben den intentionalen Gegenständen noch etwas, was intentional ist, aber nicht gegenständlich. Das heißt normativ zum Beispiel.

Wenn wir die Struktur nur mental, das heißt nur als Prozess im Gehirn, als physiologischer Prozess verstehen, dann verlieren wir die Möglichkeit, das klar zu machen, wie wir eigentlich zusammen über Pythagoräische Definition sprechen, über die rechtwinklige Triangel sprechen können und so weiter. Ja. Also wir müssen doch neben den Prozessen, den physiologischen Prozessen noch die, oder halten Sie es nicht?

Jiný hlas: Für mich, ja, also ich weiß nicht genau, ob ich Sie richtig verstehe. Also für mich gibt es vorsprachliche, ein vorsprachliches intuitives Erfassen von etwas, zum Beispiel von diesen Pythagoräischen Gesetzen vielleicht. Und wenn ich spreche, dann passe ich mich natürlich dem an, meinen Intuitionen.

Hejdánek: Aber die Intuitionen, das sind Akte, das sind Bewusstseinsakte oder Denakte. Aber ich passe mich nicht den Denakten an. Ich passe mich dem Triangel an.

Jiný hlas: Dem Triangel, ja, aber den Triangel, den gibt es nie unabhängig von Ihrem Erfassen.

Hejdánek: Das heißt, jedes Erfassen ist verschieden, also auch die Triangel sind verschieden? Nein, gerade Triangel gibt es unabhängig.

Jiný hlas: Das glaube ich auch. Nur sind wir, scheint mir, wir sind gebunden an unsere Intuitionen von

dem *Triangel*. Ja, wir, nicht der *Triangel*. Der *Triangel* nicht. Also ich, wenn Sie, ich bin ein *Realist* oder ein *Platoniker*, also sehr weit, das ist eine sehr problematische Angelegenheit, aber was uns wenigstens was uns leitet in unserem Sprechen sind meiner Meinung nach *Intuitionen*. Aber manchmal haben wir Grund anzunehmen, dass diese *Intuitionen* eine *Illusion* sind und dann geben wir sie auf.

Hejdánek: Já jsem se pokoušel to v jakémsi furiantském stylu přivést k té problematice, kterou se zabýváme sami. Tak jsem říkal, tak jako podle *Husserla* je třeba rozlišovat mezi *aktem vědomí* nebo *aktem myšlení* na jedné straně a tím *intencionálním předmětem*, tak snad by bylo možné hledat mimo ten vlastní proces těch myšlenkových nebo vědomých aktů hledat také jakousi obecnou strukturu, která je závazná pro to, aby ty myšlenkové nebo eventuálně pak řečové funkce byly platné. To, co je všem jazykům společné, co je třeba zachovávat jako *normu*. Takže by bylo potřeba hledat také v nějakém světě mimo ten vlastní proces, mimo ty vlastní fyziologické nebo mentální procesy.

A ovšem nikoliv jako předmět *intencionální*, nýbrž něco *intencionálního*, ale nepředmětného. Chtěl jsem to dovést k tomuto. Odpověď zněla, že jde o jakési *intuice*, to znamená ovšem, to jsou vlastně duševní *akty* nebo myšlenkové *akty*. A že tedy někdy poznáváme, že jsou nesprávné a že tedy je musíme škrtnat. Já jsem se pokoušel dávat důraz na to, co dává *Husserl*, že nejde o to, že se můžeme mýlit, ale že jsme schopni různými *akty* mýnit totéž. Že kdybychom zůstali jenom u těch *intuicí*, tak to znamená, že každá *intuice* by měla svůj předmět, pokaždé trochu jinej.

Jiný hlas: Ein einfacheres Beispiel, eine Zahl. Nehmen Sie die Zahl 18. Wie definieren wir die Zahl 18? Oder was gilt *an sich* für die Zahl 18? Zahl 18 ist die *Addition* von $10 + 8$ oder die *Addition* von $17 + 1$ oder 3×6 oder $20 - 2$. Alles stimmt für die Zahl 18. Aber das Merkwürdige ist, dass bestimmt eine bestimmte *Erfassungsweise* dieser Zahl ausgezeichnet ist. Es ist leichter, diese Zahl zu bestimmen als die Summe von $10 + 8$ als von $100 - 82$.

Und das Merkwürdige ist, dass wenn wir natürlicherweise über Dinge sprechen, wie über die Zahlen, dass eine bestimmte *Zugangsweise* uns mehr nahe liegt als eine andere *Zugangsweise*. Und die natürlichen menschlichen Sprachen sind ein *Indiz* dafür, welche *Zugangsweise* für uns die natürlichste ist.

Hejdánek: Vezměme číslo 18. To můžeme vyjádřit jako $10 + 8$ nebo $20 - 2$ nebo 3×6 nebo 2×9 a podobně. Těch způsobů je mnoho, ale některé jsou jaksi nahlédnutelnější a přirozenější než jiné. Samozřejmě $10 + 8$ je přirozenější než $100 - 82$. Já jsem však chtěl podtrhnout, že to nejsou jenom různé *formy explikace* toho, co je 18, nýbrž že ve všech těchto *explikacích* 18 zůstává týmž číslem a že to nezávisí na nás, na našich mentálních stavech, na tom, zda jsme mrzutí nebo ne, nebo zda se smějeme a tak dále, že to nezávisí na našich mentálních stavech, že je to něco nezávislého na našich mentálních nebo myšlenkových aktech či aktech vědomí. A právě tato možnost mýnit totéž nejrůznějšími způsoby a také v různých okamžicích totéž, patří také k jazyku. To není jen něco mimojazykového. A my musíme nějak také tuto stránku mluvení nějak pochopit, pojmově jí porozumět.

Tedy to číslo 18, to – říká například *Husserl*, ale podle mého názoru, a neznám žádnou kritiku, která by to dokázala vyvrátit – tedy číslo 18 je v tomto smyslu *intencionální objekt* nejrůznějších mentálních nebo jazykových aktů. Ale existují také – a to patří také k jazyku – určité, mluvil jste o zákonech, řekněme tedy zákony, určité zákony nebo *gesetzliche Strukturen*, které jsou *allgemein*, tedy společné, vespolek společné pro všechny jazyky. A bez nich jazyk není jazykem. Již není možné, aniž bychom tyto zákony nebo normy respektovali, říci cokoli smysluplného.

Tento moment jazyka musíme také brát vážně, je v jistém ohledu také něčím mimo jazykové nebo myšlenkové akty, tedy něco *intencionálního*, ale nikoli předmět, nikoli objekt. Řekněme tedy provizorně ne-objekt, *intencionální* ne-objekt. Existuje tedy číslo 18 jako *intencionální objekt*, a pak tyto zákonité struktury jako *intencionální* ne-objekt. Ale to přece není žádný zákon fyziologických nebo neurologických mentálních procesů.

Jiný hlas: To, že existuje číslo 18, pro které platí určité zákony, to není nic mentálního. A to, čím disponujeme, jsou mentální procesy a mentální akty toho druhu, že můžeme uchopit to, co platí

nezávisle na našem vědomí. Podobně nebo analogicky, jako pro realisty existuje svět nezávislý na vědomí, pro který platí určité přírodní zákony, a člověk je schopen tyto přírodní zákony odhalit a řídit se jimi.

Hejdánek: Jenže v tomto případě se nejedná o přírodní zákony, nýbrž o logické zákony. A tyto logické zákony by se daly chápat také jako specifická forma nebo *modus* jazyka, tedy pod jiným jménem – a to je právě ta možnost českého jazyka – řekněme, vezměme starý termín *logos*.

Jiný hlas: Tedy logické zákony. To znamená, že existuje něco jako nepředmětné zákony, tedy žádné přírodní zákony, které však přesto platí, když někdo chce myslet nebo mluvit. Pokud ne, tak o nich nelze vůbec nic říct.

Hejdánek: Ale přesto nejsou libovolné. Je tedy možné pak – presokratici, například *Hérakleitos*, uvažovali o těchto zákonech tak, že neplatí jen pro jazyk, nýbrž i kosmologicky, kosmicky, abych tak řekl. Existují lingvisté, kteří se touto stránkou nebo tímto aspektem jazyka také zabývají, aniž by je všechny jen odevzdali zájmu logiky?

Jiný hlas: Řekl bych, že skoro nikdo, ale někdo, kdo by šel tímto směrem, by byl například *Jakobson*, ale on není filosof. Ale tyto myšlenky by mu byly velmi sympatické. On to nerozvinul.

Hejdánek: Tedy lingvisté... tedy ne ti, ale *Jakobson*.

Jiný hlas: Ale například *Chomsky* ne. Ten se zajímá jen – tedy on je toho názoru, mám ten dojem, že kdybychom měli jiný mozek, tak by i logika byla jiná. To nemohu sledovat a vy zřejmě také ne. Ale lidé, kteří jsou v tom skeptičtí, mají také své argumenty, například to, že se nepodařilo zdůvodnit matematiku bez rozporů. A to je pak bráno jako argument, že tyto platónské entity vůbec neexistují.

Hejdánek: Jistě, neexistují, pak je ale otázka, co znamená existence, tedy ve smyslu platnosti. Já jsem se to snažil zopakovat, vlastně jsem to tam do toho tlačil jakési sféře, jakési zákonitosti platnosti, které rovněž nejsou teda součástí toho *transcendentálna*. A on říkal: „No, to je podobné jako v přírodě, taky tam se děje mnoho věcí a děje se to podle přírodních zákonů.“ Já povídám: „No ale tohle nejsou přírodní zákony, nýbrž zákony logické.“ Tak jestli by nebylo možné to nějak jako pochopit v takovém smyslu jako... to byl ten *Eber*, ten to právě spojoval ještě i s kosmosem, že jo, tedy tyto kosmické zákony. Nicméně jenom v rámci řeči a myšlení, jestli se tím nějakí lingvisté zabývají nebo filosofové teda, kteří by to takhle tematizovali. On říkal, že filosoficky že ne, ale že by k tomu dost blízko by to byl nebo že by z toho měl jako potěšení, potěšení nebo co to říkal, že by to jako s potěšením o tom diskutoval *Jakobson*, což není filosof, nýbrž teda lingvista, že by pro to měl porozumění.

Jiný hlas: No já jsem měl v podstatě stejnou otázku na to, co on k tomu jako vyložil, protože jsem po něm v podstatě chtěl, aby teda rozlišil mezi řečí a jazykem, že? A druhá otázka, která teda s tím souvisela, tuhle už teda opakovat nebudu, byla ta, když se říkalo, že lze mluvit o všem, jo? To znamená, že když lze mluvit o všem a lze mluvit tedy vždy o něčem, o nějakém předmětu, že, takže tedy neexistuje nic, co by bylo nepředmětné, jo? Podle tohohle, co říkal. Jo? Když lze hovořit o všem a hovořit lze jenom o předmětech, tak neexistuje nic mimo předměty. Jo? Na tohlencto jsem se teda jako chtěl zeptat.

Jiný hlas: *Also wenn wir annehmen, dass wir über alles sprechen können, dann heißt es eigentlich, dass über alles möglich ist zu sprechen, so wie wir geübt sind, das heißt, dass wir darüber als über einen Gegenstand sprechen. Ist es wirklich so, dass über alles gegenständlich gesprochen werden kann? Ist es nicht so, dass gewisse Wirklichkeiten nur nicht-gegenständlich...*

Hejdánek: Tak především platí, že o všem skutečně můžeme mluvit předmětně, to znamená, že všechno můžeme zpředmětňovat.

Jiný hlas: *Aber zum Beispiel dank der Negation können wir auch nicht-gegenständlich...*

Hejdánek: Ale například díky negaci můžeme takhle mluvit nepředmětně.

Jiný hlas: *Und dann ist es auch so, dass wir nicht über alles natürlicherweise gegenständlich sprechen.*

Hejdánek: A pak také to, že nemůžeme o všem mluvit předmětně.

Jiný hlas: *Zum Beispiel gibt es, und ich glaube besonders in den slawischen Sprachen sehr entwickelt, die sogenannten impersonalen Aussagen: „es regnet“...*

Hejdánek: Zejména ve slovanských řečech například jsou takové ty neosobní, jak se říká *impersonalia*, říká se tomu jak česky správně gramaticky? Prší, sněží...

Jiný hlas: *Es gibt prozessuale Aussagen, ohne dass wir von der Sprache her ein Subjekt der Handlung oder des Prozesses...*

Hejdánek: To jsou procesuální vyjádření, aniž by se tam říkalo, co prší anebo co sněží. Samozřejmě ve škole se to učí, že předmětně.

Jiný hlas: *Zum Teil gibt es auch im Deutschen diese Ausdrücke ohne „es“, zum Beispiel „heute wird getanzt“...*

Hejdánek: Také v němčině to je možné, když se použije toho pasiva, dnes se, večer se tančí.

Jiný hlas: *Aber man kann sich fragen, was hat es für einen pragmatischen Vorteil, dass wir über alles gegenständlich sprechen können? Die Gewöhnliche empfindet man, wenn man das problematisiert, das gegenständliche Sprechen, findet man das immer nur als etwas Negatives, etwas, was die Wirklichkeit vergewaltigt. Und man muss sich auch überlegen, was das für einen pragmatischen Grund hatte, dass wir eine solche Sprache entwickelt haben, in der wir gegenständlich sprechen können.*

Hejdánek: Ale důležité je si uvědomit, jakou pragmatickou hodnotu nebo praktický význam má to, že jsme schopni o všem mluvit předmětně – nebo vůbec že jsme schopni o všem mluvit – tedy na čem je to založeno a co to všechno znamená.

Jiný hlas: Pane profesore, jo, ještě k tomu jsem chtěl říct: To neosobní mluvení v podstatě neznámá, že by se hovořilo o něčem, co by bylo nepředmětné, jo? Já jsem se tou otázkou v podstatě ptal na to, jestli teda vedle té předmětné skutečnosti může být nějaká jiná, jo? Jestli se připouští nějaká jiná než předmětná skutečnost.

Jiný hlas: *Ja, also die Frage war, oder er wollte ursprünglich eine andere Frage, anders die Frage stellen. Wenn wir einigermassen ungegenständlich, sozusagen ungegenständlich sagen „es wird getanzt“, „es regnet“ in den slawischen Sprachen, also da ist es nur eine Form, wie man es sprachlich zum Ausdruck bringt. Aber das Regnen ist eine objektive oder eine gegenständliche Tatsache. Aber die Frage sollte ein bisschen weiter geschoben werden, ob es solche Wirklichkeiten gibt, die nicht objektiv sind und also die, wenn man sie vergegenständlicht, also dass man es auch kognitiv falsch oder verfälscht. Dass es so ist, dass über gewisse Wirklichkeiten überhaupt nicht möglich ist, gegenständlich etwas zu sagen, sondern dass man es irgendwie anders machen muss. Das war die...*

Hejdánek: *Idee.*

Jiný hlas: *Aber mir scheint, es gibt keine Antwort. Wir wissen es nicht, ob die Welt letztlich eine Art Substanz ist oder etwas ganz anderes.*

Hejdánek: Na to lze těžko odpovědět. My přece nevíme, jak to vlastně ve skutečnosti, zda svět je v podstatě založen na substanci a nebo zda je to nějak jinak.

Eine ähnliche Diskussion, ein bisschen ähnlich, haben wir hier gemacht, haben wir gehabt, wenn hier Donald Davidson war. Und das war... ich muss mich beziehungsweise den Anwesenden von unserer Seite entschuldigen, dass ich es wiederholen werde, aber in gewissem Sinne ist es oder darf es vielleicht ein bisschen klärend sein. Wir haben mehrmals darüber gesprochen, so ist es ein bisschen veraltet hier. Wenn ein Mann morgen in die Arbeit geht, im letzten Augenblick fragt er seine Frau, befragt er seine Frau: „Wie viel Grad ist es auf dem Thermometer?“ Und die Frau antwortet: „Ja, nur nimm doch deinen Mantel.“ Also, hier ist es klar, dass zwar gegenständlich es unvernünftige Antwort war. Aber dass man eigentlich... es ist etwas anderes, als wenn wir über die verschiedenen Arten von Absicht... dann wurde dasselbe gemeint in einem anderen Sinne als hier. Hier sprachlich genommen spricht jeder als ein Taube über etwas anderes. Und doch meinen sie dasselbe. Wie ist es möglich, dass sie dasselbe meinen, wenn sie gegenständlich über etwas anderes sprechen? Hier kann man natürlich sagen, sie meinen dasselbe, nur sprechen sie. Aber es ist auch möglich mit dem Meinen so zu... tedy.

Jiný hlas: *Es kann auch sein, dass die Frau sagt: „Heute ist es minus zehn Grad“, aber was sie sagen will, ist: „Zieh dich warm an.“*

Hejdánek: Entschuldigen Sie, es ist sehr wichtig, zum Beispiel für den Modus, für den mythischen Modus der Sprache bei den archaischen Menschen. Also verschiedenste Mythen sind viel wichtiger in dem, was sie nicht sagen, als in dem, was sie sagen.

Jiný hlas: Mhm, das kenne ich zu wenig, aber das ist möglich. Aber das Beispiel mit Temperatur, was sagt das? Die Sprache hat verschiedene Funktionen, es ist nicht nur die Funktion, über die Welt etwas auszusagen, sondern auch... es hat auch die Funktion, jemanden zum Beispiel aufzufordern, etwas zu machen.

Hejdánek: Řeč má různé funkce. Nejenom vypovídat o světě, ale například vybídnout někoho, aby něco udělal, nebo naopak mu nabídnout, aby něco nedělal.

Jiný hlas: Und das Merkwürdige ist, dass wir eben metaphorisch und metonymisch sprechen können. Wir können wörtlich über etwas sprechen und etwas anderes damit meinen.

Hejdánek: A zvláštní je, že můžeme mluvit metaforicky a metonymicky. Můžeme něco říkat a zároveň tím mýnit něco jiného.

Jiný hlas: Weil wir wissen, was es bedeutet, wenn es minus vier Grad ist, was das für Konsequenzen hat über das Leben, können wir nur das erwähnen und der andere zieht selber die Konsequenzen.

Hejdánek: A protože víme, co to znamená, že je čtyři pod nulou, pro záležitosti oblékání, tak můžeme se zmínit jenom o těch stupních a každý podle svých zkušeností ví, jak se zařídit.

Jiný hlas: Irgendwie scheinbar ist das auch ein Beispiel für das, was ich sage: Wir können über alles auch anders sprechen.

Hejdánek: Pro mě je to jen doklad toho, že o všem můžeme mluvit také jinak.

Jiný hlas: Und warum ist das so? Weil wir immer alles in einem Zusammenhang sehen, zusammen mit seinen Konsequenzen.

Hejdánek: A proč tomu tak je? Protože jsme schopni vidět všechno v souvislostech. A to znamená i v souvislostech co do konsekvencí, co do důsledků.

Jiný hlas: Ich weiß es nicht, ob es etwas so Verschiedenes ist von einem Ausdruck wie: „Ich trinke noch ein Glas“, und was ich damit meine, ist: „Ich trinke noch ein Bier.“

Hejdánek: Když řeknu: „Vypiju si ještě jednu sklenici“, tak samozřejmě nemyslím, že budu pít sklenici. Znamená to, že vypiju ještě jedno pivo.

Jiný hlas: Oder wenn ich sage: „Auf dem See sind sieben Segel“, was ich meine, ist: „Es sind sieben Schiffe auf dem See.“

Hejdánek: Nebo když řeknu, že na moři je sedm plachet, tak to znamená, že tam je sedm lodí.

Jiný hlas: Ja, aber ich würde ein bisschen warnen vor einer Mystifizierung dieser sprachlichen Möglichkeiten.

Hejdánek: No, trochu bych varoval před mystifikací těchto jazykových možností.

Malinko... Ich möchte nur klarmachen, es ist ein Thema, zu dem wir immer wieder zurückkommen hier. Und wir wollten ein bisschen etwas... aus der... weil wir bisher nichts von den Linguisten in dieser Hinsicht gehört haben, also wollten sie... entschuldigen wir uns deswegen. Und jetzt wird dieser Kollege etwas fragen, Flavio.

Jiný hlas: Sie haben gesagt in Ihrem Vortrage, Professor, dass die spezifische Eigenschaften der menschlichen Sprache ist Multimodalität. Können Sie mir erklären die Situation, wenn zum Beispiel nähert sich die Gefahr der Diktatur oder die totalitäre Macht? Nach den Worten Bonhoeffers, dass die Leuten sind mit der Dummheit verwundet, wenn kommt die Diktatur. Multimodalität... wechselt in Unimodalität, nur Manipulation, nur die tierische Rede oder tierische Sprache, einseitige Sprache. Warum gibt es die Verlust der Freiheit? Oder warum auch in unseren Fabriken, unseren Betrieben habe ich es das erlebt, wenn die Leuten nur einstimmige Sprache suchen. Warum diese spezifische Eigenschaft der menschlichen Sprache fehlt oder verliert?

Hejdánek: Všechno, co lze získat, lze také zase ztratit.

Jiný hlas: Fein gesprochen, aber Ihre Frohbotschaft über die Freiheit auf der Seite der Linguisten am Ende

Ihres Vortrags mir etwas signalisiert. Am Anfang Sie haben gesagt, dass Ihr Fachgebiet ist die Sprache, und Sie haben viel mehr von der Linguisten bewussten als von der Philosophen. Dann Sie haben Jakobson – das ist auch Linguist – Sie haben gesagt, dass die Linguisten sind infantile Leuten, die sich nur mit der Sprache spielen. Und denken Sie, dass zum Beispiel Wittgenstein und diese Philosophen, die wollten nur klare und distincte – das ist Descartes, aber nur... můžeme mluvit jenom o tom, co je zřejmé, jinak si máme čest, nebo jak to říká Wittgenstein, jo?

Hejdánek: My si musíme – a hlavně to pak poschovávat všechno. Takže. No tak.

Jiný hlas: Jo, jo, jo, so. Können Sie mir erklären: Sie sind Linguist, und Sie haben gesagt, dass Sie sind nicht Philosoph...

Hejdánek: Ne, on je filosof.

Jiný hlas: Ach tak, ja, Linguisten sind die dicke und die Philosophen sind die zweite oder die dritte Reihe. Was für in Ihrem Vortrag ich wollte eine Vorstellung machen. Sie sind Philosoph und Sie sind Fanatiker oder Liebhaber der Linguisten. Warum? Warum? Weil die Philosophen darüber nicht so vernünftige Dinge gesagt haben, als zum Beispiel Jakobson?

Hejdánek: Čili on chce říct, že filosofové o lingvistice vědí méně. Ano, to je moje optika dneska. A možná to bylo i trochu provokativní ode mne.

Jiný hlas: Aber ich meine auch diese Anekdote von Jakobson, dass Linguisten in einem infantilen Stadium stecken geblieben sind, ist auch nur eine Seite. Die andere Seite ist, dass man erst mit der Sprache mündig wird. Infans heißt an sich noch nicht sprechend.

Hejdánek: Mündig, mündig... je dospělý, dospělý, ja.

Jiný hlas: Und die Freiheit ist nicht etwas, das man einfach nur hat, sondern um das man sich auch bemühen muss. Wenn man sich nicht aktiv um die Freiheit selbst bemüht, dann besteht die Gefahr, dass man sie verliert. Aber Gott sei Dank gibt es auch so etwas wie ein spontanes Streben nach Freiheit, mindestens noch bei den Kindern. Die Erwachsenen verlieren das vielleicht wieder. Ale bohudíky existuje spontánní tendence ke svobodě, přinejmenším u dětí.

Hejdánek: My jsme boží děti také. My jsme boží děti. Trochu přerostlé, ale přece.

Jiný hlas: No, bitte... Ich weiß auch nicht etwas Vernünftiges von der Origin, von der Ursprung der Sprache, aber ich habe... ich wurde gelehrt, dass die prädikative Form der Sprache oder die... der Charakter des Wortes war magisch. Also, das Wort nicht vergegenständlichte, sondern vergegenwärtigte. Darüber vielleicht auch Heidegger in seinem Artikel Sprache etwas Ähnliches gesagt hat, von der Zurufen, das Wort rufen...

Hejdánek: Jo, jo, k vyvolávání, jo.

Jiný hlas: Ale i v tomto smyslu, že to je něco magického. Aber wie weit reicht diese magische Kraft der Sprache? Können Sie etwas, das in Russland ist, magisch herbeizaubern mit der Sprache? Ich frage nicht, wie weit reicht, aber ich fühle, dass bei den Kindern eben die magische Funktion des Wortes doch noch gilt.

Hejdánek: Ja, aber im allerfrühesten Stadium, da macht das Kind, gebraucht das Kind die Sprache entweder als Imperativ, es will etwas, es will etwas erreichen, oder es will jemanden begrüßen, Vokativ, „Mama“, wenn es die Mutter sieht, dann sagt es „Mama“. Also es gebraucht die Sprache entweder vokativ oder imperativ. Und das geht so in Richtung Magie. Aber eine große Leistung der Sprache, die Sprache hat viele Funktionen und bringt vieles mit sich, aber eine große Leistung der Sprache ist doch gerade, že nám dovoluje o věcech vyměňovat informace, které nejsou přítomny. A sice díky predikativní struktuře. Dank der Tatsache, že to dítě překoná tento vokativ a imperativ a dospěje k predikativní struktuře řeči, tak může vypovídat o tom, že v Moskvě se děje to a to, v Moskvě sněží.

Das heißt, ich bin zwar nicht fähig Dinge zu beeinflussen mit der Sprache, die in Moskau passieren, aber ich bin fähig über Dinge, die dort passieren, unabhängig vom jetzigen Zeitpunkt und Ort auszusagen.

Jiný hlas: zu machen.

Jiný hlas: To jsou věci, který nemůžu ovlivnit v té Moskvě. Tedy na to... von Saussure taky ještě nebyl

přeloženej, že tam říkal, že sice taky neovlivní nic jak moc, ale že se pamatuje, že se učili, že základní funkce slova že je vábivá. A na to ta odpověď, že v docela nejranějších stádiích dítě mluví buď ve *vokativech* nebo v *imperativech*, v *imperativech* přesně řečeno nebo *vokativech*. To znamená, buď si žádá jídlo nebo pití, anebo oslovuje matku, jako máma. Teprve když se naučí *indikativnímu* způsobu, tak může pak mluvit o něčem jiným, a to tak, že nezávisle na okamžiku, ve kterém hovoří, je schopno mluvit o něčem, co se děje časově nebo prostorově odlehle, třeba jako že teď v Moskvě sněží. To nemůžeme.

Jiný hlas: *Wir können Aussagen machen über die Vergangenheit und über die Zukunft und entsprechend können wir dann auch die Zukunft planen dank der Sprache.*

Jiný hlas: Můžeme mluvit v řeči také o minulosti nebo o budoucnosti a také díky řeči jsme schopni plánovat něco do budoucna.

Jiný hlas: *Zum Beispiel Tiere, die Bienen, die können nur Informationen geben über Dinge, mit denen sie in direktem Kontakt stehen. Eine Biene kann nicht sagen, gestern habe ich dort und dort Honig gefunden. Sie kann nur gerade Mitteilung machen, wo sie den Honig gefunden hat, von dem sie gerade herkommt.*